ఆ శ్చ ర్య.

చూ డా మ ణి.

వి శ్వ నా థ

క వి రా జు.

౨.

నాట్యభారతీగ్రంథమాలిక. సంపాదకుఁడు- విశ్వనాథకవిరాజు

ప్రథమముద్రణము

ఆశ్చర్యచూడామణి

శక్తిభద్రకవి ప్రణీతము,

కవిరాజ మల్లాది వెంకట విశ్వనాథశర్మచేఁ

పరిష్కృతము

శ్రీసీతారామాంజనేయ ముద్రాక్షరశాల

రాజమండ్రి.

1931

 [వెల రు ౧

శ్రీ సు.

విజయనగర కళాశాలా సంస్కృతాంధ్ర పండితులగు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది విశ్వనాథ కవిరాజుగారిచేఁ జేయఁబడిన శక్తిభద్రకవికృతాశ్చర్యచూడామణి యాంధ్రానువాదము సాకల్యముగ వింటిని.

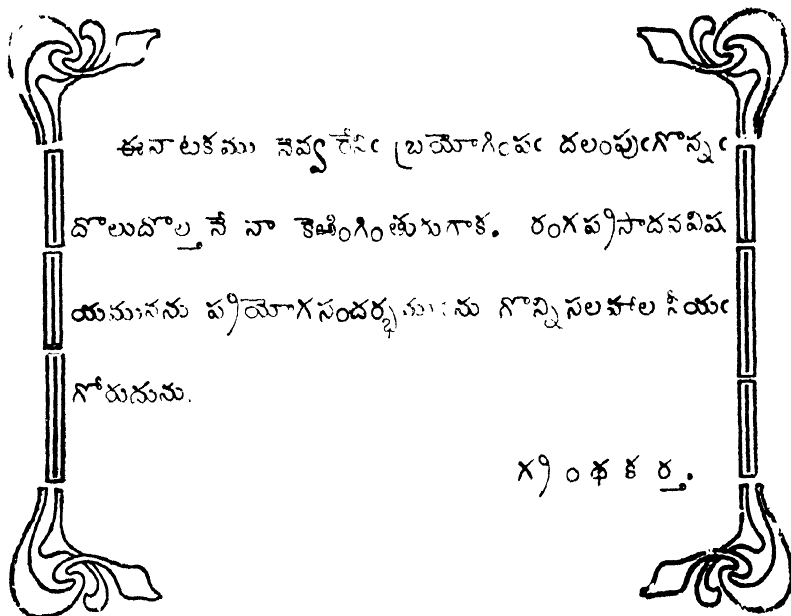
భాస కాళిదాస భవభూత్యాదులతో సదృశప్రతిభావంతుఁడగు శక్తిభద్రుని సంస్కృతగ్రంథము యొక్క యుత్కృష్ట ప్రసిద్ధముగాన ప్రశంసింపఁ బనిలేదు; కాని నాటకసందర్భకల్పనయం దీమహాకవికిఁ గల నైపుణ్యా మసదృశమని చెప్పక తీఱదు.

అనువాదకులును, ప్రసిద్ధాంధ్రగీర్వాణపండితులును, అనేకాంధ్రగ్రంథకర్తలును మహాకవులును, అభినవ విరూపాక్ష పీఠాధిష్ఠాతలగు శ్రీనృసింహ భారతీ శంకరాచార్యుల వారి మెప్పు వడసి కవిరాజ బిరుదము నందినవారును; అగుటచే వారిని గూర్చియు నధికముగాఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. అయినను తదీయానువాదశ్రవణజనితానంద ప్రేరితుఁడనై నాసంతోషమును బ్రకటించుట నాధర్మ మని యెంచి సప్రశ్రయముగా రెండుపంక్తులు వ్రాయ నుత్సహించినాఁడను.

ఆంధ్రగీర్వాణములలో కవిరాజుగారిసాహిత్యము సమగ్రమును సర్వతోముఖమును- కవిత్వధార యనర్గళము- శైలి మృదుమధురము- అనువాదము స్వతంత్రగ్రంథమువలె ధారాళముగా సాగి హృదయంగమముగ నుండి సర్వవిధముల శ్లాఘ్యముగ నున్నది.

ప్రతిభాశాలియగు నీగ్రంథకర్తగారికి, సర్వకల్యాణసంధాయకుఁడగు పరమేశ్వరుఁ డాయురారోగ్యముల నొసంగి యింకను ననేకగ్రంథములు రచింప నవకాశము గల్గించి, యాంధ్రలోకమున కమందానందము గూర్చుగాత!

భీమవరము 9-5-1931 | చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తి బి. ఏ. యల్. టి. Retired Telugu Translator to Govt.

ఈనాటకము నెవ్వరేనిఁ బ్రయోగింపఁ దలంపుఁగొన్నఁ దొలుదొల్తనే నా కెఱింగింతురుగాక. రంగప్రసాదనవిషయమునను ప్రయోగసందర్భమునను గొన్నిసలహాల నీయఁ గోరుదును.

గ్రంథకర్త.

భూమిక.

“ శ్లాఘ్యపవిత్ర-వృత్తిఁ దలఁగఁ బ్రాక్కవులే దే యని రాముగాథ దా
నొల్లఁగనేల రామునకు సద్దిగ నాయకుఁ డెంతఁ గల్గునే ?
సల్లలితోల్ల సద్గుణవిశాల గభీర మనోజ్ఞ భారతీ
వల్లభునాఁ దగింపని యది వాక్కులకే చరితార్థ కాదు గే? ”

అను మురారి మహాకవివచనమే ముఖ్యకారణ మగునేమో-సుప్రసిద్ధులగు నాటకకర్తలలో ననేకులు సంస్కృతమున రామాయణ నాటకములు వ్రాసిరి. భాస, భవభూతి రాజశేఖర మురారి జయదేవాది మహాకవులు వ్రాసిన రామనాటకములు మనకు సుపరిచితములే. ఇవిగాక హనుమన్నాటక జానకీపరిణయ రాఘవాభ్యుదయాది నాటకములు లోకమేఁబదియైన నున్నవి ఒక్క-యితివృత్తమునే యిందరు కవులిన్ని గ్రంథములుగా వ్రాసినను- ఇందలివిశేషమేమనఁగా యిది రసభావకల్పనావిశేషములచే నెక్కొనుగనే గప్పట్టి యపూర్వస్వరూపభావముల విలసిల్లును! కావుననే యిన్నింటికి నాస్వాదనీయత యేర్పడుచున్నది. ఈ రామాయణనాటకమాలయం దొకమణి-యట్లనేల- నాయకమణియే యనందగినది-

ఆశ్చర్యచూడామణి

ఇందలి యితివృత్తము సీతాపహరణము మొదలు సీతాస్వీకృతిపర్యంతముగాఁ గల రామాయణకథ.

ఇందలి విశేషమేమన నిట్టికథాకల్పనము సంస్కృతనాటకములలో నరుదు. ఇందు మూఁడవదియగు మాయాసీతాంకమున రాక్షసులచే మాయావేషములు ధరింపఁజేసి కవిచూపిన కౌశల మప్రతిమానము. ఇది Shakespeare మహాకవి తన Comody of Errors. అనునాటకమునఁ జూపిన నేర్పు నతిశయించుచున్నది. ఇందలి యింకొక నూతనకళయే మన-నాటకమున శృంగారముగాని వీరముగాని ప్రధానరసముగా నుం

డవలయునని యాలంకారికనియమ ముండ నితఁ డద్భుతమును బ్రధానరసముఁ జేసినాఁడు. ఇది యాశ్చర్యచూడామణి యను పేరువలననే తెలియవచ్చుచున్నది.

‘ నాట్యాంశికే ప్రతిష్ఠిత ’ యన్నను వాక్యము నందలి పరమార్థమును బాగుగ నెఱింగిన నాటకకర్తలలో నీతఁడు శూద్రకుని తరువాతివాఁడు.

కావుననే యీనాటక రాజము శాక్యారులని పిలువఁబడు నటులచే నేఁటికిని కేరళదేశమునఁ బ్రదర్శింపఁ బడుచున్నది. రామాయణ నాటకములలో నెల్ల నిదియే యత్యంతముఁ బ్రయోగానుకూల మైనదని పండితులు భావించుచున్నారు. శక్తిభద్రుఁడు నాటకకర్తలలో నెల్ల నగ్రగణ్యుఁ డను ప్రతీతి కేరళదేశమునం దెల్ల నిండియున్నను నితఁడు దాక్షిణాత్యుఁ డనియు, 1100 సం॥ క్రిందటివాఁ డనియు శంకరాచార్యుల శిష్యుఁ డనియు- ఉన్మాదవాసవదత్తమను కావ్యమును వ్రాసిననియుఁ గాక యితర మేమియు నితనిఁగూర్చి యెఱుఁగరాదు. ఉన్మాదవాసదత్త యిందనుకఁ గనంబడలేదు ఈయాశ్చర్యచూడామణియు నైదేండ్లక్రిందటివఱకుఁ బ్రకాశనదశకు రాకున్నను దాని నెట్లో సంగ్రహించి ప్రకటించిన బాలమనోరమాసంపాదకులు ప్రశంసనీయులు తొలుత నీగ్రంథము నాంధ్రీకరించు భాగ్యము నాకుఁ గల్గుటచే నేను కృతార్థుఁడను. ఈనాటకముపై విపులమగు విమర్శనము ముందుఁ బ్రకటింతును. ఇందలి గుణమెల్ల శక్తిభద్రకవిది. దోషముల స్వామ్యము పూర్తిగ నాదే! దోషముల సహించి గుణముల గ్రహింప తజ్జ్ఞుల నెక్కుడుఁ బ్రార్థింతును

విజయనగరము
30—4—31

కళోపాసకుఁడు,
విశ్వనాథశర్మ.

మూఁడున్నరయేండ్లు నన్నానందాంబుధి నోలలాడించి

యువ్యత్తుగ

నన్ను శోకసాగరమున ముంచిన

నా మూఁడవ కుమారుఁడగు

నా ఛత్రపతి శివాజీకి

స్మారకచిహ్న మీచిన్న నాటకము.

విశ్వనాథ శర్మ.

పాత్రములు.

రాముఁడు
లక్ష్మణుఁడు
జటాయువు
సుగ్రీవుఁడు
విభీషణుఁడు
నారదుఁడు
విద్యాధరుఁడు
ఋషికుమారుఁడు
వృద్ధతాపసుఁడు
రావణుఁడు
సూతుఁడు
వర్షవరుఁడు
అమాత్యుఁడు
మాయారాముఁడు (రావణుఁడు)
,, (మారీచుఁడు)
మాయాలక్ష్మణుఁడు (సూతుఁడు)

సీత
సౌదామిని
మండోదరి
చేటి
శూర్పణఖ :—
1 లలితవేష
2 స్వస్వరూప
3 మాయాసీత

☛ ఇందు మాయవేషములు ప్రత్యేకవ్యక్తుల చేతనే రూపింపఁబడఁదగును.

ఓమ్

నమశ్శివాయ

—•ఆశ్చర్యచూడామణి•—

స్థాపన

—)o(—

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి)

సీ. నీలోదమ్మున విమల గారుడమణి
        పరిఘూయితసహస్రఫణాఫణా లమర
ఫేనసంచయముచందాన శుభ్రద్యుతి
        హారజాలములు పై నవఘటింపఁ
ప్రస్ఫుటానంతాహిరత్నకాంతులచేత
        నరుణిమం బొకట నావహిల్ల
శంఖ మ్మొసఁగఁ జరాచరము లనిరాఁగ
        శేయ తేజమ్ము లొ[illegible]
    దాన నొకసముద్రమ్ముచందాన నుండి
    తత్సముద్రమ్మునం దొక్క తావుఁ దమఁ
    జక్కఁగాఁ బవ్వళించిన శార్ఙ్గపాణి
    స్థిరకృపాబుద్ధి మిమ్ము రక్షించుఁగాక.

(పరిక్రమించి నేపథ్యాభిముఖముగాఁ జూచి)

ప్రియా! ఇటు వత్తువా?

(నటి ప్రవేశించును)

[illegible]... ఆర్యా! ఏమిటి[illegible]?

సూత్ర... సుందరీ !

గురులబోధ సహాయులకూర్మికలిమి
నాదిభరతాదిసుహాసీయు లవధరించు
ప్రకృతిరంజన మను సమధికభరమ్ము
నృపునిచందాన నే నుద్వహించుచుంటి.

నటి... ఆర్యునిపూనిక నాకారమే సూచించుచున్నది.

సూత్రి... అవును ప్రేయసీ ! అసాధారణపుగుమార్గ మనేకులకు దుర్గమముగదా !

నటి... ఆర్య ! ఏది యసాధారణమార్గము ?

సూత్రి... 'దక్షిణాపథమునుండివచ్చినయాశ్చర్యచూడామణియనునాటకము నభినయించి సౌభాగ్యము రెట్టింతురుగాక' యనియార్యమిశ్రులశాసనము.

నటి... ఇది యెన్నటికిని జతపడనిదిగదా! దక్షిణదిశనుండియే నాటకనిబంధనమువచ్చిన నాకసము పూవు పూయును; ఇసుక తైలమిచ్చును.

సూత్రి... ప్రేయసీ! అటుకాదు. గుణము లేఱుము; జన్మాభినివేశము జాఱవిడువుము.

గుణములె ప్రమాణముగుఁగాని కుందరదన!
కాదు దిగ్విభాగమ్ము; తామ్రాపర్ణి యిదియె
నీస్తనద్వయి నొప్పుగా నివ్వటిల్లుఁ
జంద్రిపాండరహారమ్ముఁ జందనమ్ము.

నటి... అవును. ఆదేశము రత్నాకరముగదా! నాథా! ఎవనాకవి—తన ప్రజ్ఞారూపమును గూరుపు నెవ్వతునఁ దేశాంతరమునకుఁ బంపఁ గోరుచున్నాఁడు?

సూత్రి... ఉన్మాదవాసవదత్త మొదలగు కావ్యములు వ్రాసిన శక్తిభద్ర
కవి ప్రజ్ఞావిలసితమిది. ఆమహామహుఁడు-

వేదశాస్త్రపురాణవిద్యాప్రపూర్ణత
ద్విజుల కాదర్శమై వెలయువాఁడు
శంకరాచార్యహస్తసరోజజాతుఁడై
జ్ఞానవిస్ఫూర్తి నెసంగువాఁడు
భారతీకరుణాసుధారసస్నాతుఁడై
కాళిదాసాదులఁ బోలువాఁడు
వాల్మీకిమునిపదోపాసనానందుఁడై
నిర్దుష్టధోరణి నెగడువాఁడు
కల్పనాశిల్పమునఁ బేరుఁగన్నవాఁడు
అమలభావంబులకు గనియైనవాఁడు
తానరసమున్న శ్రుతికిని దగినవాఁడు
భద్రగుణసముద్రుఁడు శక్తిభద్రసుకవి.

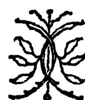
కాన నీవును పాత్రములదెస సావధానవు కమ్ము. నేను నార్యమిశ్రుల కొకవిన్నపము చేసికొందును. ఇదేమి! నేను విజ్ఞాపనవ్యగ్రుఁడనుగాఁగా శబ్దము వినవచ్చుచున్నట్లున్నది.

(నేపథ్యమున జ్యాఘోషము)

సూత్రి... సరే తెలిసినది-

భార్యతోనున్న శ్రీరామభద్రునకును
బ్రీతిమైఁ బర్ణశాల నిర్మించుపొంటె
జ్యావినిర్ఘోషమున నె లక్ష్మణుఁడు బళిర!
పక్వజంతుసంతానమ్ముఁ బాఱఁదఱుము.

(నిష్క్రమింతురు)

ప్రథమాంకము.

(ధనుర్బాణపాణిలక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించును)

లక్ష్మ... జ్యానాదమ్మునఁ బాఱఁదోలెదను బర్యంతోగ్రసత్త్వాళి; సం
ధానింతుంబోలు పాఱఁబర్ణగృహమున్; గల్పింతుఁబూఁబానుపున్
వే నిర్మింతును సంయమీశ్వరులకున్ వేత్రాసనం; బీగృహ
స్థానంబుం గయిసేతు నంబుజరజస్సాక్రాంబుసిక్తంబుగా.

(అటు చేసి)

ఎట్టెట్టో యార్యునియాజ్ఞ నీవిధముగ నెఱవేర్చితిని. ఓహో! విషణ్ణులయవస్థ బుద్ధిని వర్ధిల్లఁ జేయునుగదా! గోదావరీతట ప్రదేశమున నొక్కచోఁ బూజ్యురాలితోఁగూడ నిలిచి తరంగ మారుతములచే నడకబడలిక వాపుకొనుచున్నయన్నగారికిఁ బర్ణశాలానిర్మాణము పరిసమాప్తమైనదని యిదే విన్నవింతును.

(పరిక్రమించి చూచి)

అహా! అరణ్యవిరుద్ధ మీయాకారము!

వాలుఁ గ్రాలు గనులు వంగినకనుబొమ
లుబ్బమీఱు పృథుపయోధరమ్ము
లనుఁగువగలుఁగలుగునాశ్చర్యమణి! దీని
కాకరమ్ము దివియొ కాక భువియొ!

(చిత్తవికారము నిరూపించి)

ఏమిది? నేను లక్ష్మణుఁడను-రామునితమ్ముఁడను.

ఈయెలనాగ భూమితలమేఁ ద్రిదశాలయమే సనాథముం
జేయునుగాక చాలుఁ జలచిత్తులకుం దగునీపితర్కముల్;

బాయనగారిమాట వచంబులఁ బ్రావశించ్రముఁ దగ్రజుం
డాయనకే వశుండఁ గుసుమాస్త్రిన కెల్లవశుండనయ్యెదన్?

(శూర్పణఖ లలితసుకుమార వేషయై ప్రవేశించును)

(లక్ష్మణుని నిరూపించి)

శూర్ప-వాఁడే వీఁడు !

(సిగ్గు నటించుచున్నది)

లక్ష్మ... ఈమెచర్య విపరీతముగ నున్నదే!
తాపసాచారతత్పరత్వమున నేను
గర మవజ్ఞాపరుమదృష్టి నరసియున్న
సిగ్గుమెయి వణఁకుచు నీమె శిరము వాంచు
భ్రమరములు జాఱ నవతంససుమమునాఁడి.

శూర్ప... మఱి వీఁడే మనునో?......ఆర్య !

లక్ష్మ... ప్రాజ్ఞుఁడు స్త్రీలవృత్తాంతములఁ బ్రవేశింపఁడు.

(ఊరకపోవును)

(లక్ష్మణు నించుక యనుగమించి)

శూర్ప... ఆర్య! శరణుపొందిన స్త్రీజనము నుపేక్షించుట తగునా ?

లక్ష్మ... కాదుకాదు. నేను నిన్నుపేక్షించుట యిప్పుడవస్థాంతరమున
శోచనీయుఁడగు గురుని యలంఘనీయశాసనమున.

శూర్ప... ఇదియు గురుజనుల యాజ్ఞయే.

లక్ష్మ...(రోషముతో) ఎవఁడు నన్నాజ్ఞాపించువాఁడు ?

(భయము నిరూపించి)

శూర్ప... అగ్రహింపకుఁడు. పూజ్యుఁడగు శ్రీరాముఁడు.

లక్ష్మ... ఉం దీమె యార్యుని జూచినదా ? అగుఁగాక. ముహూర్త
మాత్రమైన గురువచనగౌరవము నందినయీమెను బ్రసన్ను
రాలి నొనర్తును...కల్యాణీ ! అన్నగారి యాజ్ఞ యేమి ?

శూర్ప... ఆర్య ! మీరునాతోఁగూడి తనకుఁ బరిచరింపవలసినదని-

(శాస్త్రము బరాజ క్రిందికి)

లక్ష్మ... నారయచీర; జిల్లి పదనంబులు; కందయుఁదూఁడుభుక్తి; లేఁ
బూరియె శయ్య; నీటిజడిఁబొల్చు జడ ల్చగ; లింతయేలనా
తీరు మృగాళితో రొకటై; తీరుచు నిర్గొన; కామినీ! వ్రతా
చారులు వారును లేర? వ్రతశాంతవుఁ డంగజుఁడేడఁ? జెప్పుమా!

శూర్ప... కల్లకల్ల. ఆతఁ డావిడగాఁడతో నుండఁడా?

లక్ష్మ... వారివృత్తమును నీ వెఱుఁగవు.

శూర్ప... ఏమది?

లక్ష్మ... ఆర్యుఁడు ప్రతినతీఱుదనుక నొక్క-ధర్మమునే యవలంబించును.

శూర్ప... అయిన నామె యక్క-డ నేమిచేయుచున్నది?

లక్ష్మ... నే నేమిచేయుచున్నాను?

శూర్ప... ఆమె వారి నెట్లుపచరించుచున్నదో నేను మి మ్మట్లుప
చరింతును.

లక్ష్మ... ఇదియు నొకకోరికయా?

దేనినిష్కృతికై ప్రయత్నించుచుంద్రమ
ప్రకటమేధానసనాథులౌ సకలజనులు
నట్టిదాస్యమ్ము నీకు నీ వభిలషింతు
ముగ్ధలోచన! నీ వెంతముగ్ధ వొక్కొ?

శూర్ప... ప్రేమము గుణదోషములఁ దూఁచునా?

లక్ష్మ... ఇట్లు చెప్పుచున్నదే-ఈమె నెట్లు వదల్చుకొందును? అన్నగారు
పర్ణశాలఁబ్రవేశించినవెనుక నిచ్చఁ గోరినయెడఁజూతుచు.

శూర్ప... అయినఁ బర్ణశాలప్రక్క- నిలిచి నిరీక్షింతును.

లక్ష్మ... కానిమ్ము... ఈబెడదఁ వదలినఁ జాలు... నీయిష్టము.

(శూర్పణఖ నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మ... పరీక్షింపఁ దగినదీమె!

వనచరులకేలఁ జొరరానివన మిదేడ?
కువలయమనోజ్ఞనేత్ర యీయువిద యేడ?

అంబుజమరందమత్తధరా సంచరన్న
నమ్మ కానరాదు జలధిఁ గన్పట్టునేని ?
ఇదే మొదట కనుకొన్నచోటు.

(సీతారాములు ప్రవేశింతురు)

రాము... దేవి! నగరాధివాసముకంటె వనాధివాసమే నాకు మిన్నయై కన్పట్టుచున్నది. ఏమందునా-

పలుపూవ్రమాఁకులఁ జక్కవల్చునటవీభాగంబు లుద్యానముల్
సెలయేళ్ళన్నగి మబ్బులం దగుగిరిశ్రేణుల్ విలాసాద్రులౌ
నటలం బెంచు మయూలపిట్టలను సొంపౌనేళ్ళు కేళాకుళుల్
వలితేఁ గమ్మనితమ్మితెమ్మెర లివే పంకాల మేల్పయ్యారల్.

సీత... ఆర్యపుత్ర ! అయోధ్యను గురుజనము చింతిల్లకుండునేని యావజ్జీవమును నే నిచటనే నివసింపఁ దలంతును.

లక్ష్మ... ఇదుగో ఆర్యుఁడు. అహో! దుర్విధిదుశ్చేష్టితము- కాదు కాదు- కైకదుశ్చేష్టితము! ఎంతకష్టము! అమ్మా! కైకేయీ !

పసిఁడిపొంబట్టు దువ్వలువలు విడనాడి
ఘనుఁడార్యుఁడు ధరించెఁ గావికోక
నడుగులయరకాళ్ళగుఱుతు లేర్పడఁ బల్లఁ
జరియించు మాయమ్మ జానకమ్మ
బగబగమండించు పగలను సెగలచే
సగమువ్వొ భరితుండు దిగులువొంది
పసిపాపలు మానళ్ళు పడఁతు లెల్లరును గ
గ్గోలొందుచున్నారు కోసలమునఁ
బాపఫలరూపమా ముండమోపితనపు
నెవ్వగకుఁ గైవసంబైతి నీవుగూడ

గాసినొకరిగా జెల్లరఁ గవ్వఁగొనియెఁ
బాపినీ ! నీదుదుష్కర్మ పాడుగాను !
ఆర్యా ! జయము జయము.

రాము... లక్ష్మణా ! నీపూనిక ముగిసినదా ?

లక్ష్మ... చిత్తము.

రాము... అయిన దారిచూపుము.

(అందఱును బరిక్రమింతురు.)

(లక్ష్మణుని ముఖభాగమును జూచి)

రాము... వత్స ! లక్ష్మణా !

వ్రతులన్ నిర్వృతిమార్గమార్గణపరబ్రహ్మణ్యులన్ మార్గసం
గతులం గొల్వఁగఁ దీర్థసింధుజలసాంగత్యంబునన్ శోకసం
గతి వాయన్ మిషనెట్టి యిటు మనకుం గైకమ్మ యిక్ష్వాకు లు
న్నతిభూభారము డించి పైకొనెడు వానప్రస్థముం బంచెఁ బో!

లక్ష్మ... లోకము నిజమే చెప్పుచున్నది- గుణవంతుల కవగుణంబులు కన
రావని.

రాము... ఏమియిప్పటికిని నీకుఁ దల్లిగారిపైఁ గోపము చల్లారలేదా?

లక్ష్మ- ఆర్య!

పమ్మిన వేడ్కఁ జేఁపునకువచ్చినతల్లులపాలతోడ, హ
ర్షమ్మునఁ దండ్రికన్గవను జాల్కొనునశ్రులతోడ, హేమభాం
డమ్ముననుండి నీశిరసునంబడునీటిద్రుటిన్ వసిష్ఠుమం
త్రమ్ము జయించు మంత్రమునఁ దద్దయు సంకిలి వెట్టుదాని నే
నమ్మ యటంచు నమ్మఁగలనా జగదుత్సవకాలయామినిన్?

రాము... (చెవులు మూసికొని) పాపము శాంతించుఁగాక.

పాడురాజ్యమ్ము దెసఁగల్గుభక్తిచేతఁ
బ్రల్లదము లాడెదవు కన్నతల్లి నీవు
దుర్భర మ్మార! సంతోషదూరులకును
హృదయ మేమొడనే నధర్మైకరతమ్ము

చూడుము బాలకా! పాపాత్ముఁడగు క్షత్రియునకు-
నీతివిడు తెల్ల భోగించు నేల యేలు;
హితులు శత్రువుల్; సహజులు సుతులు రిపులు;
పగులపాపాన దనకును నరకబాధ;
కుంచె లోకరెండు నొకవెల్లగొడుగు మిగులు.

లక్ష్మ... నేను రాజ్యాభిలాషమునఁ బలికినది గాదు.

రాము... అయిన నీకోపమునకు కేమి కారణము?

లక్ష్మ... వరుస తప్పినదని.

రాము... అట్లయిన నన్నుగదా మొదట [illegible]ంపవలయును-

ఇంద్రసంకాశుఁడగు భరత [illegible]
స్నేహపాత్రుఁడయునుఁ [illegible]లున
సిగ్గుఁ బోనాడి శత్రుఘ్ని [illegible]
[illegible]సించితి నేను సింహాసనమున.

సీత... ఆర్యపుత్రుఁడు చెప్పి[illegible].

లక్ష్మ... 'పెద్దవాఁడుండఁగ [illegible] [illegible]

రాము... అట్లయిన భరతుఁడు నాకంటెఁ జిన్నవాఁడు గదా!

లక్ష్మ... 'నేను భూమిపాలింపుము [illegible]' [illegible]—

రాము... బాలకా!

[illegible]
[illegible]
యాతఁడు రక్షింప నలఁకేకాఁ [illegible]
తన్ను దేవత [illegible] ధరించెదను?

లక్ష్మ... [illegible] మూఢ [illegible]

రాము... ఇది లోకస్వభావము- [illegible] మాటలలో నొక [illegible]

బక్షపాతము. [illegible] సమానమా [illegible]?

లక్ష్మ... [illegible]

రాము... కాదుకాదు తండ్రిగారియెడ నాకు నిరపరాధలు.

కన్నులు గానకట్టిముదుకల్ తలిదండ్రులు నీరు గోర నా
సన్ననదికి సుతుండు కలశంబును ముంచిన సద్దు - వేగ కే
మున్నుగ వేటకేగిననృపుండు వనదంతిగ భ్రాంతివెట్టఁ దాఁ
గ్రన్ననఁ జిమ్మె నమ్మదియె కాలమునన్ నృపుప్రాణముల్ గొనెన్

సీత... అవును. అట్లయ్యె యుండును. కానున్నఁ గోరికోరి యెవతె తాను చెడి లోకమును జెఱచును ?

లక్ష్మ... నేనే యపరాధిని. ఆర్యుఁడు పరిసన్నుఁడగుఁగాక. కథాప్రసంగమున దూర మెఱుఁగకయె పర్ణశాలఁ జేరితిమి ప్రవేశింపుఁడు.

రాము... ఇంక నీ వలయిక దీర్చికొనుము.

లక్ష్మ... చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(పర్ణశాలఁ బ్రవేశించి యంతటఁ జూచి సవిస్మయముగా)

రాము... దేవీ! చూడుచూడు- లక్ష్మణుని సర్వతోముఖనైపుణ్యము !

జ్యావినిర్ఘోషమునఁ జాలు సత్వచయము;
పర్ణములశాల శయ్య పుష్పముల నమరె;
వేత్రముల నాసనం బిదే వెలసియుండె;
బలిసుమజలంబుల నెసంగె వనతలంబు!

సీత... ఆర్యపుత్ర! ఈపర్ణశాలయందలిపూలు జివుల్లుఁ జూచిన వెనుక నాకు మననగళ్లపై మక్కువ తగ్గినది.

రాము... దేవి! ఈవనము గ్జనము-అడవిగాలులొప్పుగ సేవింతువుగాక.

సందియముమాని సడలింపు సుందరాంగి!
పాంసుభరితమ్ము నీయాకుపచ్చరైక;
కరముఁ గెమ్మోవిఁ గ్రాఁగింప వెరవుగల్లు
మ్రూరుపులవెల్లి నగ్గులు దేరనచియ్యు.

ద్వితీయాంకము

[లలిత సుకుమారవేష శూర్పణఖ ప్రవేశించును]

శూర్ప... (సనిర్వేదముగా) మరల నారాముని పతిభావమునఁ దేర్తును. ఆతనిమాట నమ్మియే మూఢభావున సరస్వతివలె లక్ష్మణుని సమీపించి యకృతార్థనై తిరిగి వచ్చితిని. కనికరము లేక దాక్షిణ్య మెఱుఁగక పురుషుఁడును గాక తిరుగు నామనుష్యజంతు వున్నదై యుండునని పర్ణశాలప్రక్కనే పరీక్షించుచుంటిని. అయ్యో! మందభాగ్యురాలను- ఇది యొకశల్యము దెచ్చుకొంటినిగదా! అటుకాదు. నన్నుఁ బోఁద్రోచినవాని భాగ్యము లేయింతటివి. అగుఁగాక. వీనియన్నగారికి సమస్తముఁ దెలియఁబఱచి చూతును. (పరిక్రమించును.)

(సీతారాములు ప్రవేశింతురు.)

రాము... వైదేహీ! దూరమునకు సమస్తము నాశ్చర్యజనకముగా నే విన వచ్చును-

శైలాకారులు మేఘవర్ణు లగురక్షశ్శ్వాను లిందీవర
ణ్యాలం బొల్తురటంచుఁ బంచవటి యన్యంగౌతుకం బయ్యె మున్
లీలోద్యానములీల నియ్యది యుపాలిం గూర్చు సామాన్యమై
శైలాంభోధివనాళి శ్రోత్రతలకె యాశ్చర్యంబు సంధించెడున్.

సీత... ఆర్యపుత్ర! అరణ్యంబుల నెసఁగు నాశ్చర్యంబుల నెల్లపుడు నంతఃపురంబులనె వసించు నెచ్చెలులకు మరల మరలఁ జెప్పుచు నాశ్చర్యము గల్గింపవలెనని నాకు ముచ్చట.

శూర్ప... (సమీపించి) ఆర్య! జయము జయము.

రాము... సుందరీ! లక్ష్మణునిఁ జూచితివా?

శూర్ప... చూచినాను.

రాము... అతఁడు నామాట వినియెనా ?

శూర్ప... వినుటమాత్రమే!

రాము... ఏమి చెప్పి యతఁడు నిన్నుఁ దిరస్కరించెను ?

శూర్ప... 'తపస్విధర్మగుణ నార్యు నుపచరించునాకు సమాధిభంగహే
తుభూతనగుదునో' యని.

రాము... (సస్మితముగ) అతఁ డాడఁదగిన మాటయే యిది- కల్యాణీ !
ముల నిన్నుఁ బవిత్రమగు స్వర్గమునకై యోగించుచున్నాను.

శూర్ప... వలదు వలదు. నను నిట్లు పలుకవలదు. ఇక్కడనేయుండి యా
స్వామి పాదములు లుపచరింతును.

సీత... పాప మీమె యార్యపుత్రుని దెస నసలారు స్నేహమునం దనుగుణ
పక్షపాతమును బ్రకటించుచున్నది.

రాము... కల్యాణీ ! నీయీకోరిక నేను దీర్పఁదగినదే. ఇంకేమన-
సమిధలచే సమేధితుఁ గృశానుని నిల్పి గృహాశ్రమైక వసి
ష్ఠునియె యేమహాస్త్రమునిడం గయికొంటినో ధర్మసిద్ధి కా
పొందదయె బ్రహ్మనిష్ఠను బంధము; కానని యీప్రయత్నమో
కమలదళాక్షీ ! కోరెదవుగా కొఱుఁ గోరఁగనైన పూరుషున్.

శూర్ప... అయిన నే నింకొక యెడకుఁ బోనోపను; ఇచ్చటనేయుండి
జీవితము పరిత్యజింతును.

సీత... ఆర్యపుత్రా ! ఈమెపూనిక కన్నడసేయువలదు.

రాము... కల్యాణీ! మరలను లక్ష్మణాభిగమనార్థమే నిన్నుఁ బ్రార్థింతును.

శూర్ప... పాపము శాంతించుఁగాక. ఆర్యునిమాట నమ్మి నేను స్త్రీస
ముదాచారము నతిక్రమించితిని.

రాము... అటుకాదు కల్యాణీ ! ఇది సనాతనధర్మమే.

అభిసరణ మంగనల కయోగ్య మ్మటంచు
మది వితర్కింపఁబోకు మోమంజులాంగి!

వ్యోమకేశోద్భటజటా ముహూర్తమాల
జాహ్నవి తనంతఁ బొందదే జలధిపతిని ?

శూర్ప... మీకు వశనైతిని. మీయాన యేది నెఱవేర్పకుండఁగలను ?
(తనలో) అతఁ డిప్పుడును నాదెసఁ దిరస్కారకఠోరుఁడగునా,
వెనువెంటనే నేను నాసహజప్రకృతిని ధరింతును.

(నిష్క్రమించును.)

సీత... ఆర్యపుత్ర ! దీనురాలీ బాలిక ! మీరు తిరస్కరించుటచేఁ బాప
మగ్గలమగు విరహబాధకుఁ బాల్పడును.

రాము... దేవి ! గృహస్థులకు స్వైరిణులతోడి సంసర్గము తగదు.

సీత... ఈమె నమ్మఁదగనిదేయైనఁ గుమారుని యొద్దకేల పంపవలయు ?

రామ... ఆమెతోఁ గుమారునకు సంబంధమేల ? ఆమెను దిరస్కరింప
మిషయిది.

సీత... అయ్యో ! కుమారుఁడు తిరస్కరించినవెనుక నీమెగతి యేమి ?

(సీతను నిరీక్షించి)

రాము... దేవి ! అంతయు నట్లుండనీ-

పదములే పల్లకులు; నీళ్లె వంటకములు;
నేలయే సజ్జ; స్నానమే నిండుతొడవు;
అయినసీకాంతి నాచూడ్కు లపహరించు
నబ్బుర మయోధ్య నున్నట్లె యబ్జవదన !

సీత... (తనలో) ఏమి ! ఆర్యపుత్రుఁ డెఱుఁగఁడా- నన్ను వీడ్కొను నెడ
మహర్షిపత్నియనసూయ నాకు వర మిచ్చుట-భర్త కట్టెదుట
సమస్తము నలంకారమే యగునని.

(నేపథ్యమున)

నిలునిలు రాక్షసీ ! నిలు.

రాము... లక్ష్మణునిస్వరమువలె నున్నది !

సీత... అవురు. వారిదే!

(ఒకవైపుండి తీసిన కత్తితో లక్ష్మణుఁడును స్వస్వరూప
ధారిణి శూర్పణఖయుఁ బ్రవేశింతురు)

లక్ష్మ... నిలునిలు రాక్షసీ! నిలు.

రాము... లక్ష్మణా! ఇదియేమి?

మోఁపుగమంతు కోఱలును మింటికి నిక్కెడుగండ్రపెండ్రుకల్
కొండను మించు దేహమును గ్రొత్తమొగిళ్లను బోలుచాయ! యు
ద్దండశరీరకాంతుల తాటకిఁ గూల్చినాఁడు లేదు నా
గుండియ దీనిఁ జూచి కలఁకన్ వివశంబయి భీతిఁ బెంపుఁగాన్.

సీత... ఆర్యపుత్రా! వారింపుఁడు వారింపుఁడు రాక్షసిని

రాము... దేవీ! భయము లేదు చూచియుండవా చిత్రభిత్తికలను పిశాచికారూపములను?

సీత... హృదయమా! ఏమిది? ఇదిగో ఆర్యపుత్రుఁడు ఆర్యపుత్రునితో నుండ నీ కీకంప మేల?

శూర్ప... ఎల్లపుడును దాపసమాంసమే తినుటచేఁ జరుచి గల్గియుంటి నా కదృష్టవశమున మోదకరూపు లీస్నిగ్ధసుకుమారులు తమంతఁ దాము లభించినారు. మేలు. వీరి నిర్వుర భక్షించి సీత నార్యరావణునకు నజరు పెట్టుదును.

(ఎదురుగఁ బర్విడివచ్చును)

లక్ష్మ... ఇది యెదురుగఁ బర్విడివచ్చుచున్నదే.

కొంచక యావులించు నెడఁ గ్రొమ్మెఱుఁగుల్ కరపీచవయ్యు వ
ర్తించెడుచో ధరాతలము-క్రిందును మీఁదయి యల్లలాడ, ఆ
యంచున నోరు విప్పి భయదార్భటి మాదెస వచ్చు, దండముల్
డించి కవాటముల్ దెఱవ లీల నెసంగు పురీవరంబు గాన్!

రాము... ఇదిగో విది-

నేలఁ దిరుగుఁ బఱచు నిలుచు జృంభించు బి
ట్టఱుకు నుప్పరమునఁ గొక్కరించి;
ఖడ్గసఖము లైనఖరదఖనఖములన్
విదురిచు జలదగణము చిద్రుపలుగను.

సీత... ఆర్యపుత్ర! వారింపుఁడు వారింపుఁడు రాక్షసిని.

రాము... దేవి! భయపడవలదు.

లోన శూన్యమాయంత్రమ్ముగాని యిద్ది
కాదు రాక్షసి వికచపంకజదళాక్షి!
వీఁక నాయమ్ము లిపు డింత సోఁకినంత
నార్చి వడి నేలఁ ద్రెళ్లు బిట్టంగలార్చి.

లక్ష్మ... ఆర్య! అనుగ్రహింపుఁడు. నేనే దీనిని బ్రతిబంధింతును.

(నడుమ నిల్చును)

శూర్ప... అయ్యో! ఎంత ప్రమాదము! నాకు భక్ష్యముగాఁ దగువాఁడు
పరాక్రమించుచున్నాఁడే.

లక్ష్మ... నిన్నుఁ దుత్తునియలొనర్చి పిట్టలకు వేయుదును.

శూర్ప... తొలుత నీకళేబరహృదయము భక్షింతును.

లక్ష్మ... ప్రమాదపడితిని- ఇది నన్నుఁ బట్టుకొనినది.

రాము... నిలునిలు.

తాపసుల మేము గాము పాతకులదెసను
విడుము సంరంభ మిదె యెత్తఁబడియె ధనువు;
రాక్షసులదెసఁ గరుణాపరాఙ్ముఖములు
మాశితశిలీముఖంబులు మాయలాఁడి!

(శూర్పణఖ లక్ష్మణుఁ గ్రహించి మింటి కెగసి నిష్క్రమించును.)

రాము...(సశోకముగా) దేవి! ఇంకను స్త్రీస్వభావము విడువ వేమి?

వాలుపుత్రోడను ధైర్యమ్ము విడిచిపెట్టి
ఏణలోచన! నన్నుం బో నిత్తుగాక
ఘనపథమ్మున కదిగో జీవ్వునను జనియె
రాక్షసియు లక్ష్మణుని భుజాగ్రములం బొదివి.

సీత...ఆర్యపుత్ర! వ న్నెవరు రక్షింతురు ?

రాము...కుమారుని రక్షించు వా రెవరు ?

సీత...అతని చేత నాయుధమున్నది.

రాము...(విషాదముతో) రాక్షసి చేతులలోం జిక్కుకొనియుండ నాయుధ మేమి చేయును ?

నేలవిడి యడుగైనం బోం జాలనట్టి
మానవుని జన్మకంటెను హీన మేది ?
కనుల నేం గాంచుచుండ లక్ష్మణునిం బట్టి
రక్కసియు మాయ మయ్యెం బా నక్కజముగ.

సీత...(సవిషాదముగ) పాపాత్మురాలను. ఆర్యపుత్రుని నే నడ్డువెట్టుటచేం గుమారునివృత్తాంతము హృదయశల్య మైనది.

రాము...(బాణము దీసి) ఇపుడు దీనిపై నేను నాస్త్రము విడుతును ?

(నేపథ్యమున)

పడితిం బడితి. ఆర్యా! శరణు శరణు.

రాము...స్త్రీస్వరము వలె నున్నది. ఏమీ భాగ్యోదయము! నిజముగ లక్ష్మణుండు రాక్షసిని ద్రోసియుండును.

సీత...నాకు నట్లే తోంచుచున్నది.

రాము...కల్యాణీ! చేయిపట్టుకొని నా వెనువెంట రమ్ము. నేను లక్ష్మణు నన్వేషింతును.

(ఇద్దరును బరిక్రమింతురు.)

రాము... అహహా !

అవనిధరధాతుసాంద్రమైనట్టిజలము
కాననం బెల్ల బల్విడిఁ గ్రమ్మునొక్కొ ?
ప్రళయధారాధరోదరప్రతతి యిప్పుడు
తరుణరుచికమ్ము రక్తమ్ము కురియునొక్కొ ?

(లక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించును.)

లక్ష్మ... (సానుక్రోశముగా) ఎంతటిపాప మొనర్చితిని ! ఆఁడుదియను మిషగలదానిదెస నస్త్రము ప్రయోగించితిఁగదా ! ఒక్కెడ నిది విచారమునకుఁ దావు కా దేమో !

అరసి కన్నులార నామెదౌరాత్మ్యమ్ము
నన్నగారినిశ్చయమ్ము నెఱిఁగి
యస్త్ర మెట్లొ న్యస్త మయ్యె నిశాటిక
గ్ణద్వయమ్మునందు నాసయందు.

ఆర్యా ! జయము జయము.

రాము... (సహర్షముగఁ గౌఁగిలించుకొని)

ఊఱడిల్లు మింక నోడెందమా నీవు
వత్స లక్ష్మణునకు భద్రమయ్యె;
నితనిచేతనేగదే యయోధ్యంబలె
వనమునందు సౌఖ్యపడుదు నేను.

(మరలఁ గౌఁగిలించుకొని) కుమారా ! ఏది యారక్కసి ?

(లక్ష్మణుఁడు తలవంచి నిల్చును)

(ఏడ్చుచు శూర్పణఖ ప్రవేశించును)

శూర్ప... అయ్యో ! అయ్యో ! అన్నా రావణా ! అన్నా కుంభకర్ణా ! అన్నా విభీషణా ! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. తబిసివేసములు వేసి కొన్న యీమనుష్యులపాగడునుండి నన్ను రక్షింపుఁడు!

రాము... లక్ష్మణ ! చూడు చూడు-

సురుచిరసాంధ్యరాగరుచిశోభితవారిదమాలయట్లు మే
దురపరిసర్పిధాతురసధూసరపర్వతభిత్తికైవడిన్
దరుణరవిప్రభాపటలధన్యతమాలకవీధివోలె ని
ట్లరయగ నవ్యోన్నార తడియారని నెత్తుట నీమెమూర్తియున్ !

లక్ష్మ... అదృష్టవశమున నీనింద్యకర్మము నార్యుఁడు స్వయముగానే తెలిసికొనఁగలఁడు.

రాము... లక్ష్మణ ! తగినట్లు చేసితివి ! చంపుటకు మాఱుగ స్త్రీలకుఁ జేయవలసిన దండన మిదియే.

ఆమెయే యీమె- శూర్పణఖాభిధాన!
దండకారణ్యనివసనతత్పరాత్మ;
అరయ ఖరదూషణుల కీమె యక్కగారు
ముద్దుచెలియలు మఱి పంక్తిముఖున కీమె !

ఈమెనుగూర్చి యింతకు మున్ను వింటిమిగదా !

శూర్ప... మఱవకుఁడు మఱవకుఁడు మనుష్యులారా మీయుద్రేకము. దానిఫల మిది మొదలుగఁ జూతురుగాని.

లక్ష్మ... పొ మ్మిక్కడనుండి.

శూర్ప... ఖరదూషణులకు నాయవస్థ చూపింతును. (నిష్క్రమించును)

సీత... ఆర్యపుత్ర ! ఇప్పు డూపిరాడుచున్నది. కాని యిట్టిరాక్షసుల వలనఁ బ్రతిభయముగల్గు వనప్రదేశమున లావణ్యవతియు సుకుమారగాత్రియునగునాసీమంతిని యెట్లు వర్తించుచున్నది!

(రాముఁడు లక్ష్మణునిఁ జూచును)

(లక్ష్మణుఁడు రామునికర్ణమునఁ జెప్పును)

సీత... ఆర్యపుత్ర ! కుమారుఁ డేమిరహస్యము చెప్పుచున్నాఁడు?

రాము... దేవీ !

బెడఁగుపిసాళిమోవి జిగివెన్నెలమోము, నొయారపుంగనుల్
కడుబటువౌకుచంబుల మలంగినకౌను, జగాపిఱుందులున్

కృ-డుగునఁ జక్క-నూఁడుగు లల్లన నొత్తెదుటి త్రరమ్ము చె

ల్లదరుమృగాక్షి రాక్షసిగనై యడలించె విచిత్రమాయావిధిన్!

సీత...కల్లకల్ల.

రాము...లక్ష్మణుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

సీత...ఆమెయందు నాకు నమ్మిక యుండెను; మీరు వారించి మంచిప
        నియే చేసినారు.

రాము...వత్స! మొదట నీ వామె నెట్లు తెలిసికొంటివి ?

లక్ష్మ...(సస్మితముగా) ఎల్లెడల దాక్షిణ్యమున మీరు దోషమును
        జూడఁజాలరు. నిప్పు వేఁడిమి గప్పుఁదరమా ?

రాము...నిజమే!

కనికరముచేత మెత్తనై తనరుజనము
పాపమతులకుఁ దా వశవర్తియగును;
ముళ్ళు లేనట్టి లతలెగా పెల్లగింత్రు
స్వార్థపరులైనజనులు కార్యములపట్ల.

స్త్రీసామాన్యగ భావించిన నామె తిరస్కరింపఁ దగినదికాదు.
నీవు చేసినది దుష్కరమే!

(లక్ష్మణుఁ డధోముఖుఁడై నిల్చును.)

సీత...ఆర్యపుత్ర ! ఇప్పుడును రాక్షసి కనఁబడుచున్నట్లే యున్నది.

రాము...త్రిభువనవైరిరావణుఁడు దీనికి నగ్రజుఁడేని యింక దు
    ర్లభమగువిశ్రమంబు మదిరాక్షి! ధ్రువంబుగ నాదువింటికిన్
    విభవ మెలర్పఁగన్ దనుజవీరులతో రణ మావహిల్లినం
    ద్రిభువనభూతి సర్వరజనీచరమృత్యువు దానఁ గల్గుతన్.

సీత...ఆర్యపుత్ర ! చూడుఁడు-భగవంతుఁడగుసూర్యుఁ డెఱ్ఱవాఁడినకిర
        ణములచే రాక్షసి నెత్తుటిబురదను జెట్లకొనలపైఁ బూయుచున్న
        ట్లున్నాఁడు!

రాము... సాయంసమయ మైనది. వత్స ! లక్ష్మణ !

చక్కడాఁపు కృపాణి వి ల్లెక్కుడింపు
మమలతో యావగాహపూతాంగకతతి
నాచరింతముగాక సాయంతనవిధి
పవను బంధించి మంత్రముల్ పఠనచేసి.

లక్ష్మ... చిత్తము. (అట్లు చేయుదు)

రాము... ఇదే-

మారిచరణోద్ధతిన్ గగనమంటి విఖండితదేహుఁడై వెసన్
ధరణికిఁగూలునానముచిదైత్యుఁడు నెత్తురుటేఱులంబలెన్
సురుచిరబంధుజీవసుమశోభితరక్తమయూఖమాలలం
దరణి సమస్తదిఙ్ముఖవితానముఁ దా నరుణీకరించెడిన్.

శూర్పణఖాంకము.

విష్కంభకము.

(నడకచే నలఁగి బడలినఋషికుమారుఁడు ప్రవేశించును)

ఋషి... సూర్యవంశము సుస్థిరంబుగ నిల్చుఁగాక! తద్వంశభూషణము గు రాముఁడేగదా ఖరదూషణ కర్ణధారయగుయాతుధాన కేతుమతిని జనస్థానమునుండి యమస్థానమునకుఁ బంపెను! కనుక నే యీవనభూములు నావంటివారికిని స్వైరసంచారయోగ్యము లైనవి. రామాశ్రయమున రాక్షసజీవితముల రుచిమరగినమృత్యుజిహ్వ యింకఁ దప్పక లంకను జవి చూడఁగలదు. (ఇంచుక నడచి) ఎక్కడ తీర్థయాత్రాశ్రమము నపనయించుకొందును? (పరిక్రమించి చూచి) ఈసమీపమున నాశ్రమ ముండవచ్చును.

పులినము లాకుపచ్చగను బొల్చెఁ గ్రియావిధియుక్తదర్భలన్
బలుకును జిల్క మౌనులను పల్కుల నొప్పఁగ; మౌనిపుత్రు లం
జలులను నివ్వరుల్ గుడిచి సాఁకినబాలమృగాళి నారగా
పులుగని నమ్మి తల్లిపొదువుల్ విడి నన్ దరియంగ వచ్చెడున్.

ఇచ్చట స్వాధ్యాయము వినరాకున్నది! (నిదానించి) హోమధూమమును గానరాదు! కానిమ్ము ప్రవేశించి తెలిసికొందును.

(ప్రవేశించి చూచి)

ఈయాశ్రమము కొలఁదికాలముక్రిందటనే పాడువడినట్లున్నది--

విడుచు హుతగంధమును దర్భ లడరు వేది;
విడదు బలిభూమిని భ్రమియుమ్మ భృంగచయము;
కొమ్మలఁగట్టిన యీవల్కలముల చేత
నినుపు గుఱుపులతోఁగను దా నిచుముడించు.

ఎవ రయ్యా యిక్కడ? నే నతిథిని.

(నేపథ్యమున)

ఇటుఇటు. అతిథికి స్వాగతము!

(ప్రయాణసంసిద్ధుఁడై యున్న వృద్ధతాపసుఁడు ప్రవేశించును)

వృద్ధ... ఇటుఇటు. అతిథికి స్వాగతము!

ఋషి... తపోధనా! అతివిశాలమగు నీయాశ్రమమున మీ రొక్కరే కన్పడుచున్నారు?

వృద్ధ... ఇది రావణబంధుఁడగు మారీచుని యాశ్రమము.

ఋషి... రామబాణము లెంగిలిచేసి విడిచినవాఁడనివింటిని. వాఁడేనా?

వృద్ధ... మరేమి! కలదు రావణసోదరి శూర్పణఖ యనునది.

ఋషి... అవును. తపోవనమున లక్ష్మణుని ముఖముననే వింటిని—శూర్పణఖావిరూపకరణమును ఖరదూషణవధయు. మారీచవృత్తాంతమే నేను వినని?.

వృద్ధ... తరువాత రావణుఁడు సక్రోధుఁడై మారీచాశ్రమమునకు వచ్చెను.

ఋషి... అలాగా?

వృద్ధ... వచ్చి 'నీవు మృగరూపమున రాముని లోభపెట్టి దవ్వుగఁ గొనిపొమ్ము. నేను సీతను జేకొందును' అని వాఁడు మారీచుని ననేకవిధముల నిర్బంధించెను.

ఋషి... ఆఁ?

వృద్ధ... అప్పు డామారీచుఁడు రాముని గౌరవము ననేకవిధముల నుగ్గడించి తృణ మూరకుండెను.

ఋషి... యోగ్యముగానే యున్నది.

వృద్ధ... అంత రావణుఁడు సక్రోధుఁడై

తమినిఁజౌదంతి దంతకోశములతోడ
సమత విషమించునంచునఁ జాయనించు
చంద్రహాసమ్ము నోఱనుండి సంగ్రహించె
నట్టహాసమ్ముతో బాహు లట్టె ముడిఁచి.

ఋషి... అం దాశ్చర్య మేమి?

వృద్ధ... అపుడు ప్రాణభయమువలననో పూర్వవైరమును దలంచుకొని యో యతఁడు రావణునకు విధేయుఁ డయ్యెను.

ఋషి... పుట్టువునకుఁ దగియే యున్నది వానిచేఁత.

క్రూరుల స్వభావమేదో
కారణమున నిట్టు మొదటఁ గప్పఁబడియుఁ బో
ల్పారును బీజంబుల సం
స్కారమునకై వడి ఫలానుషక్తిన్ స్ఫుటమై.

వృద్ధ... కావున రావణదూషితమగునిందుండి యుద్విగ్నులై సంయము లెల్లరును వెళ్ళిరి. నాగమనత్వరయు మీరు చూచుచున్నారు గదా!

ఋషి... అయిన మీరును దయసేయుఁడు. నే నిం కొకయెడకుఁ బోయెదను.

(నిష్క్రమింతురు)

—తృతీయాంకము—

(సీతారాములు ప్రవేశింతురు)

(నిమిత్తమును సూచించి)

రాము... దేవీ!

భరతుఁడు బాలుఁడంచు రిపువర్గము ముట్టెనొ కోసలంబులన్?
చిరవిరహంబునన్ గినిసి చేరరొ తల్లులు మువ్వు రోపమిన్?
ఖరవధ నన్యరాక్షసులు కల్పనసేయుదు రొక్కొ మాయలన్?
గరముస్ఫురించు వామనయనా యిదె వామభుజంబు మాటికిన్!

సీత... ఆర్యపుత్ర! తపమే యమంగళమునకు శాంతి యగును.

(మారీచుఁడు ప్రవేశించును)

మారీ... (సచింతముగా)

బాంధవులమీఁదఁ దగుస్నేహభావ మేమొ!
పాపపుంబుట్టు వడరించుప్రభుత యేమొ!
చేపడిన మంచినడవడి చేయిజార్చి
పూని నన్నాన్చె నిటువంటి కానిపనికి.

దీనికి వంత యేల?

రాఘవుండను పేరి పరాత్పరునకు
నమ్మి నీశరీరము శరవ్య మ్మొనర్చి
యేను యమలోకమందుఁ గాలూని మొదట
నీనిఖిలరాక్షసశ్రేణి కెదురుచూతు.

ఎక్కడగదా రామాశ్రమము? సపత్నీకుఁడగు రాముని విచిత్ర
మృగరూపమున నెక్కడ లోభ పెట్టుదును?

(నిష్క్రమించును)

(తరువాతఁ గవచధరుఁడు లక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించును)

లక్ష్మ... "ఖరదూషణవధచే జనస్థాన ముద్ధృతకంటకం బయ్యెఁ; గావున మీరు యథాపూర్వముగ నాశ్రమపదముల సనాథీకరింపుఁడు" అని యార్యశాసనమును విన్నవింప మునివృషభు లనుగ్రహమున నొసంగినకవచము నకాలమందునను ధరించుచున్నాను. మఱియు వా రార్యులకును నలంకరణీయముల ననుగ్రహించిరి.

మై ధరించి యరాతులమై స్పృశింప
వారిమాయవేసము బట్టబయలు సేయు
ననుపమాశ్చర్యభూతమై నట్టిమణియు
నంశుగూఢరత్నాంగుళీయము లభించె

(సమీపించి)

ఆర్య! జయము జయము!

రాము... లక్ష్మణుఁ డదృష్టవశమున ననుగ్రహింపఁ బడినాఁడు. లక్ష్మణా! పూజ్యుల దర్శించితివా?

లక్ష్మ... దర్శించితిని-ప్రత్యేకముగ సమూహముగఁగూడ.

రాము... (ఆసనమునుండి లేచి) పరాపరవిదు లే మాజ్ఞాపించు చున్నారు?

లక్ష్మ... ఆర్య! వినుఁడు-

"దేవవిరోధిరక్తకణదీప్తము సాంధ్యఘనాభమైన గో
దావరివారిపూరము వ్రతపరిపాలన కక్షముం బగుఁ;
బావనియౌ వసుంధరయుఁ బర్వతసన్నిభతత్కళేబర
ప్రావృతభాగయౌట నెసలారెడు దంతురయౌచు నిల్లెడిఁ.

కావునఁ గొన్నిదినము లిచ్చటనే యుండి మేము భద్రముఖు నాశీర్వాదముల వర్ధిల్లఁ జేయుదుము" అని.

రాము... వారు నిర్బంధమునకుఁ దగనివారు. (కూర్చుండును)

లక్ష్మ... ఆర్యుఁడు కటాక్షించుఁగాక!

(ఆశ్చర్యచూడామణియు నద్భుతాంగుళీయకముఁ జూపుచున్నాఁడు)

(సీతా రాము లక్ష్మణులు నాశ్చర్యమగ్ను లగుదురు)

రాము... ఆపూజ్యులు వీనిఫల మేమని చెప్పిరి?

లక్ష్మ... " అంశుకేసరితములు హేమాంచితములు
నైన యీసంగుమణియు నంగుళీయకమ్ము
నెవరు ధరియింత్రు వారు స్పృశింతురేని
దొంటివారు పొందుదురు మాయతొలఁగ రిపులు" అని.
ఆర్యులు గ్రహింతురుగాక. మహర్షి శాసన ముపేక్షింపఁదగనిది.

(తిరిగి యందిచ్చును)

రాము... లక్ష్మణా! అసాధారణ సుఖార్థియగు నావస్త్రము కవచఫలమే
మని యుగ్గడించెను ?

లక్ష్మ... బాణములనుండి మర్మముల రక్షించునని.

రాము... అయిననిమ్ము. సిద్ధార్థులప్రీతిలతాకుసుమమును బ్రతిగ్రహింతును.

(కొని చూడామణిని సీతకబరీభరమ్మున ముడిచి
యంగుళీయము తనవ్రేల ధరించును)

(సంభ్రమముతోఁ జూచి)

సీత... ఆర్యపుత్ర ! ఏమిది ? ఇంకొకయాశ్చర్యము !

రాము... లక్ష్మణ ! చూడు చూడు వనాంతర మెట్లు రూపపరివర్తన
మందినదో!

లక్ష్మ... ఏమొకో యిది! అరుదెంచె నెందు నుండి !
దేనిచే నీవనం బిట్లు దీప్తమయ్యె !
క్రొమ్మెఱుగు ల్లేనిమెఱుపులు గ్రమ్ముకొన్న
భాతి భాసిలుచున్నవీపాదపములు !

(నేపథ్యమున మర్మరశబ్దము)

(అందఱు ససంభ్రమముగఁ జూతురు)

రాము...జలదపథమ్ము నందు గతిసంభ్రమతన్ రగయంగ దీధితుల్
చెలువగు నింద్రచాపమును జిత్రవిచిత్రముగా రచించుచున్
వెలయఁగ రత్నకంధరము వెండిపదంబులుఁ బైఁడిమేను ద
వ్వుల నదె చూకళించెడు నపూర్వమృగంబు మృగాక్షి చూడుమా
సీత...ఆర్యపుత్ర ! వనవినాస మద్భుతదర్శనముల చే ననేకరసములు
కలది !
రాము...దేవి ! దీనియందు మక్కువ గలదా ?
సీత...తమయుద్యానవమున నీమృగ మొసలాడువారి కితరసంపద లేల ?
రాము...నాకు నదే మనోరథము గల్గినది.
సీత...ఈమృగ మార్యపుత్రుని చేతికి దొరకునా ?
రాము...ఒక్కెడ సజీవముగఁ బట్టువడకున్న సొంగమగుదీనిచర్మముచే
నైన రత్నాతిశయభాజనుఁడ నగుదును.
లక్ష్మ...ఆర్య ! ఇది రాక్షసమాయ కాదుగదా !
సీత...ఏమో ?
రాము...అట్లయినను ఈవిషయమున యత్నము చేయవలసియేయున్నది.
ఇదియుఁ బరమార్థముగ నొకమృగమ యేనిఁ
దీఱు నీమెలనాగ మనోరథమ్ము;
కాక యియ్యది మాయామృగమ్మ యేనిఁ
దప్పక పరీక్ష సేయంగఁదగును మనకు.
లక్ష్మ...ఆర్యుఁ డనుగ్రహించుఁగాక. (బయలుదేరును)
రాము...నిలువుము. నీవు దేవిని గాపాడుచుండవలెను.
అడవియడవి తిరిగి యతిదూరవర్తులా
ఘనులఁ గొలిచి యిపుడె క్రిమ్మరిలిన
నీలలాటమందు నిబిడీకృతం బయ్యె
శ్రమసముద్భవాంబుజాలకంబు.
ఇదిదూరము పోకుండ ధనువు తెమ్ము.

లక్ష్మ... చిత్తము (ధనువుగొని వచ్చును)

(రాముఁ డందుకొని నిష్క్రమించును)

లక్ష్మ... అయ్యో! ఈపూనిక మేలునకుఁ గాదు. ఈమృగము-

మరతకభాసి కంధరము మాటికి మాటికిఁ ద్రిప్పి చూచుచున్

బరుగులువాఱు నాల్కఁకొనఁ బచ్చిక నంటియు నంటకుండఁగాఁ

దరువులఁ జుట్టి కేళ్ళుఱుకుఁ దాఁబయిఁ గ్రిందు తుఱంగలించుచున్

బరుమత నార్యుఁడున్ ధనువు వంచిన నయ్యెడ బ్రుంగుఁ గ్రక్కునన్.

అయ్యో! ఇంక దృష్టి ప్రసరింపకున్నది.

సీత... ఆర్యపుత్రుఁడు చూపునకుఁ దప్పినాఁడు.

(రథారూఢుఁడై రావణుఁడు శూర్పణఖతోను

సూతునితోను ప్రవేశించును)

రావ... ఏ ప్రిదికియుండ నరునిచే నింతవతునె

నాచెలియ లీమె దుఃఖ మణంగుగాక!

అతని గికురించి సీత నే నాచికొందు

రథము చోదింపుమీ సూత రయముగాను!

సూతు... ఆయుష్మంతు నాజ్ఞ. (రథము తోలును)

శూర్ప... ఆర్య! వలదు వలదు సంరంభక్రమము. మహేంద్రవిక్రమ

ము మట్టిఁ గలిపినమీకు మనష్యుఁడొక్క లెక్కయా? ఉద్వేగ

మున నామె ప్రాణము వాయకుండునట్లు నేను సీతను మీచేత

నుంతును. ఆమెయే వానిప్రాణములు.

సూతు... పాడుస్త్రీలు పాపకార్యములఁ బండితుల నతిశయింతురు.

రావ... (క్షణమాలోచించి) ఈమె బాగుగనే చెప్పినది. ఆసీతయు-

నరభసవృత్తి రాము ననిఁ జంపి బలాత్కృతిఁ గొందునేని దు

ర్భరమగుశోక భారమునఁ బ్రాణము లప్పుడ వాయకుండునే!

మఱియును రాము నొక్కనుసిమానిసిఁ జంప స్పృశించు నోటు మ

త్కరములు; దేవతావిజయగౌరవపూర్వహమూల్ కుతారముల్!

సూతు... ఆయుష్మంతుఁడా!

మేనులు వణఁకఁ గన్నీటిధారాన లవరఁ
గలఁకవాఱిన డెందముల్ గలిగి యీగో-
రవిహాయంబులఁ బోవు నీరథహయంబు
లారకయ తొలుఁద్రిపుచున్న పృష్టగమున!

రావ... సూత! కాన్పించున్నది రాము నాకుటింటికిఁగాని శివుని కైలాసమునకుఁగాదు.

సూతు... ఆయుష్మంతుఁడా! ఇది నాపని కావున నపరాధముగ భావింపవలదు. మీ చిత్తము. ఇదే విడుచుచున్నాను (తనలో) తొలుత సదాచారమును దనువాతఁ బగ్గములను.

(చోదించును-అందఱు రథవేగము నిరూపింతురు)

ఆయుష్మంతుఁడు రథవేగము చిత్తగించుఁగాక-
జలదకదంబకంబు జలసంస్రవమై నిడుపై తనర్చెఁ; శ్రం
ఖలములు నిట్ట నిల్చె టపు ఘంటలు మూకముఖంబు లయ్యెఁ గ
ర్వలివడిఁ జామరంబు చెవిపజ్జ జపించెడు నిశ్చలంబుగన్
బొలుచుఁ దలంచినంతనె నిను న్వ్యాస గమ్యము డాయుచున్నటుల్.

శూర్ప... సూతుఁడు చెప్పినది నిజము. ఇదే రాముని తపోవనము!

రావ... నీ వ్యసనమూలమగు రాముని ప్రాణప్రియ యెక్కడ?

శూర్ప... అదిగో అదిగో! (వ్రేలితోఁ జూపును)

(సీతను జూచి సవిస్మయముగా)

రావ... ఈమెయా త్రైలోక్యసుందరి సీత! చిత్రము చిత్రము!
కనుగొంటిం జెఱపట్టి యచ్చరలతోఁ గళ్యాణి నింద్రాణిఁ జ
క్కనిపూఁబోణులఁ దెచ్చినాఁడ దశదిగ్జాలమ్మునుం గెల్చుచో
ఘనసంతాపవిలోలఁ గంటి గిరిజన్ కైలాస మూఁగించుచోఁ
గనలే వెయ్యెడ నిట్టిరూపు పిఱుదు నాకన్నుల్ బలాధన్యముల్!

(సంకల్ప పర్యాకులుఁడై)

సారసనేత్రకుంజరసరసాయనపానమునన్ మనంబు ద
న్వారఁగ నాయకీర యవాబ్జపరంపర ధన్య మయ్యె; నిం
డారఁగనీమె పుష్పమృదులాంగము నప్డు కవుంగిలించి నా
వీరకిణాంకితంబులగువింశతిబాహువులు తృప్తి నొందునో!

శూర్ప... నాకోర్కి ఫలించినది.

రావ...(లక్ష్మణుని జూచి)వీఁ డెవఁడు?

కవచితగాత్రుఁడుగ్ర శరధికర్కశపృష్ఠుఁ డధిజ్యకార్ముకుం డెవ
డోకో వీఁడు సీతదరి నెక్కటియై నిలుచుండె మిన్నకే?

(శూర్పణఖ చెప్పుట నటించును)

అవు రవురా! అనర్గళ శరావళి తాటకమీఁద రాముఁడే
యువ యసిదూసె నీవయి నోహో నరవీరులవిక్రమార్భటుల్!

(నేపథ్యమున- మర్మరశబ్దముతో)

ఓహో! ఏమీ వేగము!

రావ...ఎవనిదీ స్వరము?

శూర్ప...అన్నా! ఆ రామునిదే.

రావ...(తిరిగి చూచి)ఇతఁడా తపస్వి రాముఁడు! (తెలివి తప్పును)

సూత...(తనలో)నిజము మారీచుని వాక్యము. రాముఁడనఁగా-

అతఁడు కాకుండుఁ బో ప్రఫుల్లాబ్జనేత్రుఁ
డతఁడు కాకుండుఁబో తుషారాంశుమౌళి;
యతఁ డయోధ్య నావిర్భావ మందినట్టి
యసురహారమా నొకానొక యౌషధమ్ము.

రావ...సూతుఁడా! భీతుఁడ వయినట్లు కన్పట్టుచున్నావు?

సూత...ఆయుష్మంతుఁడా నిజముగ భీతుఁడనే నైతిని? ఇపుడు నాకీ మనుష్యులనును రాముఁడే రాక్షసుఁడు వోలె నున్నది.

శూర్ప... అన్నా! ఈమె యీయాకార మలంకారములచే నింకెంతగా
శోభించునో!

రావ... ఈమె కాభరణములతో నేమి?

సహజసౌందర్యసౌభాగ్యశాలియైన
సత్పదార్థమ్మునకును సంస్కారమేల?
చంద్రమఃకళ నెవ్వండు సానపట్టు?
కౌస్తుభము దేనిచేత నింకను వెలుంగు?

సూతు... ఆయుష్మంతుండా! ఒక్కమనవి—

రావ... నిర్భయముగం జెప్పుము.

సూతు... ఈయమచరిత్ర గంభీరమై యెసంగు;
వరపతివ్రతవోలెం జూపట్టు నీమె;

రావ... నీ కెట్లు తెలిసినది?

సూతు... సకలబాంధవలోకమ్ము సంత్యజించి
వనమునంజెలంగు ధీరయై భర్త వెంట.

రావ... మందుండా! స్త్రీలడెంద మెందు సుఖమున్ననందే గందళించును.
ఆమందాకినిరత్నబద్ధతటమం దాసీనయై నాయొడిన్
హేమాంభోరుహగంధి దివ్యకవశం బింపార సేవించుచున్
భీముదాంకితమౌమహేంద్రపదవిన్ గ్రెగంట వీక్షించుచున్
దామర్తుండన నేవగించి యిదియే నాతోడం గ్రీడింపదే?

(నిమిత్తమును సూచించి)

సీత... కుమారా! అమంగళమాసన్నమైనదని నాకుడికన్ను చెప్పుచున్నది.

లక్ష్మ... అమ్మా!

దాయ పాల్గోరం దగుపదార్థమ్ము కాని
యీవనాంతమ్మును సమాశ్రయించు మనకు
వనటయేః కక్షోభనం బనఁగ నేమి?
లక్ష్మి లెట గల వట నె గలారు రిపులు,

సీత...కుమారా! నేను ఋషిపత్నులు చెప్ప వింటిని—యీ పంచ జనస్థా

బడినఖరదూషణులభ్రాత యిర్వదిభుజంబులవాఁడు సుప్రసిద్ధుఁ

డొకఁడు గలఁడని.

రావ...అదృష్టమే! ఈమె నన్నుఁ గూర్చి యింతకు మున్నే విన్నది!

లక్ష్మ...అమ్మా! ఇందువలన నాశ్చర్యము వలదు.

రావ...ఏమి చెప్పును!

లక్ష్మ...పౌరుషమునకు బాహుళ్యము ప్రమాణము కాదు.

ఇట్టి రావణుఁగూడ జయించె నెవ్వఁ

డతని నా కార్తవీర్యసహస్రబాహు

హామసాధనస్త్రీ-యా యోగ్యమైన

పరశువున మాని నఱకఁడే తరువుఁబోలె?

రావ...మనుష్యుఁడా! మఱవకుమా నీయీమాట.

(నేపథ్యమున—హా లక్ష్మణా!)

సీత...అమ్మో! ఆర్యపుత్రుని స్వరమే!

లక్ష్మ...అమ్మా! ఆర్యుఁడార్తస్వరమొసఁగునా?

సీత...నీ వేమని తర్కింతువు?

లక్ష్మ...మాయ యని.

రావ...అహా! దిట్టరి గదా వీఁడు!

సీత...బాలుఁడా! ఆపాయమునుండియైన రక్షింపవలదా?

లక్ష్మ...రక్షింపఁ బడదగినవాఁ డెట్లు రక్షింపఁ గలఁడు?

(నేపథ్యమున—ఏమి లక్ష్మణా! వినఁబడ లేదా?)

సీత...విను లక్ష్మణ! ఏల త్వరపడవు! స్త్రీలలో లక్ష్మియే యనంతర

గామిని, నేను గాను. ఒక్కవారినే—

లక్ష్మ...(చెవులు మూసికొని) పాపము శాంతించుగాక.

పరమగంభీరమతులందు భ్రమ వయ్యొ
నన్ను నెగ్గాడెదవు దూర మున్న నీవు
పైఁబడగనున్న దిపుడు విపత్తు నీకు
నాపదలయందుఁ దారుమారగును బ్రకృతి.

రావ...వనవాసమున వసివాళ్ళు వాడియున్న యీమె కాపద కాదు-
సంపదయే చేకూర నున్నదని యెఱుఁగవా మూఢా!

(నేపథ్యమున)

హా! హా లోస్మి.

సీత...మూర్ఖుఁడా! లక్ష్మణా! విను నేను నీయెదుటనే చచ్చెదను. తరువాత నిరాశుఁడవై యన్నగారిసన్నిధికి వెళ్ళఁగలవు.

లక్ష్మ...దొరయదు వివేక మడరదు దూరదృష్టి
లేదు దాక్షిణ్య మూర్జితం బాదుకొనదు
స్త్రీలపుట్టువు గర్హింతు నీ యటంచు
నపయె కతముగ నన్ను అవ్వాడి తీవు.

సీత...పోనీ. నీవు మంచివాఁడవు గారాదా?

లక్ష్మ...కామరూపులు నవవైరకలుషితులగు
నసురులకు విశ్రమస్థానమైన వనిని
గురునిదేశ ద్రోసి యవివేకగుణవిలోల
నెటులు నిన్నొంటివిడిచి నే నేఁగువాఁడ?

సీత...స్త్రీలను రక్షించునది శీలముగాని భ్రాతను గాదు.

లక్ష్మ...దేవత లెఱుంగుదురు; దేవతలే సాక్షులు.

సీత...అగుఁగాక.

లక్ష్మ...(ప్రణమిల్లి) నమస్తుభ్యం (నిష్క్రమించును)

సీత...లక్ష్మణుఁ డార్యపుత్రుని గలిసికొనునా?

(నేపథ్యమున)

సీతా! నీవును నన్ను పేక్షింతువా?

సీత... అభాగ్యురాలను గదా నేను. ఆర్యపుత్రుని స్వరముచే నన్వేషింతును.

(బయలు దేరును)

శూర్ప... అన్నా! చూడుచూడు! నాధుడు లేనిరతనము స్వయముగ వచ్చుచున్నది.

రావ... ఇది యుపేక్షింపఁ దగినసమయము గాదు. నేను రామరూపమున నీమెను నగముదారిలోనే నిలిపివేయుదును.

శూర్ప... అన్నగారిపన్నుగడ బాగుగనే యున్నది. రాముఁడు తిరిగి వచ్చుచుండఁగా నేనును సీతారూపమున విలంబింపఁ జేయుదును.

రావ... మంచిది.

(శూర్పణఖ నిష్క్రమించును)

సూతు... ఆయుష్మంతుఁడా! నే నిపుడు చేయవలసిన దేమే నున్నదా?

రావ... (చెప్పుట నటించును)

సూతు... చిత్తము (తనలో) ప్రభుషింగ మెంత బలమైనది! నాచేతఁగూడ నీకార్యమును జేయించుచున్నది.

(రావణుఁడు రథము దిగి రామరూపమున సీతయెదుట నిల్చును)

సీత... ఆర్యపుత్రుఁడు! జయ జయ మార్యపుత్రునకు!

రావ... దేవి!

మాయ బలముగ నెసఁగు దైతేయవరుల
నాల్కపై నున్ననిన్ను నోసలిననయన!
యెటు లుపేక్షించె లక్ష్మణుం డెటులు నీవు
మృదులపదముల రాఁజాలి తింతదవ్వు?

సీత... అభాగ్యురాలను. ఈమారుని మిక్కిలి నిందించితిని. ఆతఁ డేమనుకొనునో!

రావ... మాయామృగస్వరముచే నీవు వంచింపఁబడితివి.

సీత... ఆర్యపుత్ర! ఏది యామాయామృగము?

రావ... దారిలోఁ దప్పిపోయినది; మరలఁ దనకుఁ దానే వచ్చును.

(నేపథ్యమున)

ఇదే యిదే వచ్చుచున్నాను.

సీత...ఆర్యపుత్రుని స్వరమే యిది !

రావ...మునుపును ఇట్టిస్వరముచేతనే వంచింపఁబడితి వనితలంతయును

సీత...అయ్యో! దానిచేఁ గుమారునిగూడ నిందించితిఁగదా!

(రావణుఁడు సూతుని జూచును; సూతుఁడు లక్ష్మణరూపమున రథము జంకు లేక కొనివచ్చి రావణు సమీపించును.)

సూతు...ఆర్యుఁ డనుగ్రహించుఁగాక; ఆర్యుఁడు సపత్నీకుఁడై రథ మధిరోహించుఁగాక.

రావ...లక్ష్మణా ! ఏమిది?

సూతు...ఆర్య! తపస్విజనము తపోదృష్టిని జూచి, 'భరతునకు శత్రుభయము సమీపించినది; వేగమే మీరు వెళ్లవలయును' అని తపస్సుచే రథము నిర్మించి నా కొసంగి వనాంతరముల నంతర్హిత మయ్యెను.

సీత...సరిపోయినది. పూర్వముగూడ సీతనిహస్తముననే యుంచలేదా యాశ్చర్యచూడామణియు నద్భుతాంగుళీయకమును?

రావ...దేవి! నీయభిప్రాయ మేమి?

సీత...నేనుమాత్రము కోరఁదగనివా భరతుని వంత దీర్చుటయుఁ బెద్దలకు మ్రొక్కుటయు?

రావ...లక్ష్మణ! తోలుత దేవిని రథ మెక్కింపుము.

సూతు...చిత్తము. (రథము సిద్ధము చేయును.)

సీత...అదృష్టమే ! రాక్షసవంచననుండి తప్పుకొని వెళ్ళుచున్నాము.

(సంతోషమున నెక్కును)

రావ...(తాను నెక్కి) దేవి ప్రసన్నురాలై యున్నది. లక్ష్మణ ! వేగ గుఱ్ఱములఁ దోలుము.

సూతు...చిత్తము. (తోలును)

రావ...(రాముపకార మభినయించుచుఁ దనలో)

నను ససందిగ్ధముగ రాముఁ డనియె తలఁచు
నైన సిమె స్పృశింపఁ జేయూడ దయయొ!
అదియ యాదిమదర్శనంబగున యేని
కష్టమే యగు స్త్రీసమాగమము మిపుల!

(రథము కను మొరగును)

(తరువాత సీతారూపధారిణియగు శూర్పణఖతో రాముఁడు ప్రవేశించును)

రాము...దేవి! జాల్మఁడగు నా రాక్షసుఁడు నే బాణము వదలినంత నా రూపమును గ్రహించి పడెను. అందుచే వాని నుపేక్షించి నీ వృత్తాంతము దెలిసికొన వెనువెంటనే మరలి వచ్చితిని.

శూర్ప...[తనలో] నీదేవీత్వము నీకైనది (వెలికి) ఆర్యపుత్ర! ఊరకయ నేను మీ కీశ్రమ కల్పించితిని.

రాము...నన్ను వంచింపనే వాఁ డట్టిరూపముఁ గొనెను.

[లోలో నవ్వుకొనుచుఁ దనలో]

శూర్ప...నిజము. నిన్ను వంచింపనే రూపాంతరముఁ గొనుట.

రాము...దేవీ! నీవు నీవుకానట్లున్నావే? నా యెదుట నీ కింతటి తొట్రుపా టేల?

శూర్ప...ఆర్యపుత్ర! నాయాత్రము మీ రెఱుఁగరు.

[ఆకసమున రథము కనంబడును]

సీత...ఇన్నాళ్లకు నా ప్రియసఖుని వనస్థలిని విడిచి వెళ్ల వలసెను.

రావ...దేవి! చాలుచాలు నందనవనము నతిశయించు నగరోద్యాన లక్ష్మిని జూతువుగదా!

రాము...సీత! [ఆకసముఁ జూచును]

శూర్ప...ఆర్యపుత్రుఁడు! [ఆకసమునఁ జూచును]

సీత...ఆర్యపుత్రుఁ డిట్లనుచున్నాఁ డేమి?

శూర్ప...ఆర్యపుత్ర! చూడుఁడు చూడుఁడు—మనప్రతికృతు లద్దము నందుఁబలె యాకసమున నెట్లు కనంబడుచున్నవో!

రాము...నిజము, సీత పరపురుషుని ప్రక్క నిలువదు. సత్య మీయామె మాయా సీత; మాయా రాముని పార్శ్వమున నున్నది. వాఁ డెట్లు రాముఁడుగాఁడో యీయామెయు నట్లే సీత కాదు.

(ఇద్దరును ఎత్తినతలలు వంచి పరిక్రమింతురు)

సీత...అభాగ్యురాలను మీ రార్యపుత్రులగుదురో కారో తెలియఁ జాల కున్నాను.

రావ...ముద్దరాలా! మునుల వంచింప నారూపమున రాక్షసులు సంచరింతురు

సీత...నిజమే ఆర్యపుత్రునకు స్త్రీసంబంధ మెక్కడ? ఆమె యెట్లు సీత గాదో యతఁడు నట్లే యార్యపుత్రుఁడు కాఁడు.

రావ...దేవి బెంగనుండి తేరికొన్నది. లక్ష్మణా! వేగముగా గుఱ్ఱములఁ దోలుము.

సూత...ఆర్యుని యాజ్ఞ.

[రావణుఁడు సీతను గొని సూతునితో నిష్క్రమించును]

[విషాదము నిరూపించి తనలో]

శూర్ప...నేను పోవుట కుపాయ మేమిగదా?

రాము...దేవి!

ఏల జపారుణాధరము నెండఁగఁ జేసెద పూర్పుగాడ్పుచే
నేల యజస్ర మక్షుల స్రవింతు కుచంబుల నస్రపూర మి
ట్లేల యెదో తలంచి తపియింతువు కాళ్లను జేతు లాడవ
ట్లోలలితాంగి! నీధృతియు నొక్కట నా వెనువెంట సాగెనే!

శూర్ప...ఆర్యపుత్ర! నీవ్యసనమునకు నేను గారణ మైతిని.

రాము...అమాయామృగ మెవ్వరి లోఁ గొనదు? దీనికి వంత యేల-యేమి చెపుమా లక్ష్మణుఁ డింకను రాలేదు?

శూర్ప...నేను నదే యరసికొనుచున్నాను.

రాము...ఆరక్కసుని రూపపరివర్తనమునఁ గుమారుఁడు మోసపోయెనని తలంతును. దేవి! నేను లక్ష్మణుని వెదకుదును-నీవును నా వెంట రాఁగల్గుదువా?

శూర్ప... ఎట్లయిన వత్తురు. రాక్షసవంచనయన్న నాకుఁ జెప్పరాని భయము. (ఇరువురుఁ బరిక్రమింతురు)

[నేపథ్యమున]

నిండెనే యోసి కైకేయి నీదుకోర్కె?
అమ్మ కౌసల్య! నీ నిధానమ్ము చనెనె?
యెటులు సహియింతు వింక నీ యేకసుతుఁడు
ప్రాణముం బాసె రాక్షస బాణమునను.

రాము—అయ్యో! అనుకొన్నట్లే యయినది.

[మరల నేపథ్యమున]

ధర్మముం దప్పు నెపుడు సత్యమె వచింతు
పంటవలఁతికి నోములపంట వీవు
యెటుల సీతమ్మ నీవు గడెంపఁ బడెదు
దిక్కు మొక్కును లేనట్టి స్త్రీలలోన?

రాము—ఆత్మపరిత్యాగము చేసికొనక ముందే యీతని సమీపింప వలయు. [పరిక్రమింతురు]

(తర్వాత బాణోద్ధరణ వ్యాపృతుఁడు లక్ష్మణుఁడును రామరూపప్రచ్ఛన్నుఁడు మారీచుఁడును ప్రవేశింతురు)

లక్ష్మ—[ఏడ్చుచు]ఆర్య! గురువిధేయ! నాజీవితము నీయధీనము-నేను నిన్ననుగమింతును.

రాము—[నవ్వుచు] లక్ష్మణా!
మాయ యిది యెల్ల దుఃఖమ్ము మాను మీవు
అరయుమీ నన్ను నేను నీయగ్రజుండ;

లక్ష్మ—[చూచి సక్రోధముగా] రాక్షసా!
చంపినాఁడవు నాయగ్రజన్ము నీవు
నన్నుఁ గడతేర్పఁగా వచ్చినాఁడ వేమి?
నిలునిలు మెక్కడకుఁ బోయెదవు? (కత్తిఁ దీయును)

(రాముఁ డంగుళీయకముఁ జూపును; లక్ష్మణుఁడు తలవాంచి నిల్చును)

రాము... లక్ష్మణా! అంగుళీయకము ఫలముఁ జూపుము.

(మారీచుని బాదమునఁ జిమ్మును; వాఁడు స్వస్వరూపముఁ గొనును)

లక్ష్మ... ఆర్య! ఇదే ఇదే—

పద్మపాటలరుచి భవత్పాదనిహతిఁ
బైకి నెగయుచో సహజమౌ ప్రకృతి నంది
మేఘములఁగూడి జవమున మింటినుండి
పృథివిఁ గూలెను గొండలు పిండిగాఁగ.

శూర్ప... (సశోకముగ) అయ్యో! మనుష్యులే బలశాలులైరా? తాత మారీచుఁడు కడతేరెనా?

లక్ష్మ... ఇది చూచినంతనే యీయంగుళీయకము రాక్షససంశయము గల్గునెడ రూపవ్యక్తికిఁ గారణ మగునని నమ్మిక గల్గినది.

శూర్ప... నేను బోవుటకు మార్గ మేమి? (విషాదము రూపించును)

రాము... దేవి! ఏమియింకను శోకము మానవు?

(కన్నులు తుడుచును; శూర్పణఖ స్వస్వరూప మొందును)

రాము... లక్ష్మణ! ఏమిది?

లక్ష్మ... ఆర్య! ఇదే ఇదే-

కన్నులు నల్లకల్వల జొకాటపురూపుపరిత్యజించి పై
కొన్నవి బండికండ్లొయను ఘోరతరాకృతి; యీమె దేహమున్
బన్నము నొంది మక్కిడితనాన వెలార్చుచు దంతమూలముల్
చెన్నఱెఁ దమ్మిదూండ్లు పయిఁ జేరఁ గలంగిన యేటికై వడిన్.
నీవు తెచ్చిపెట్టినదఃఖమా యిది! (కత్తి దూయును)

శూర్ప... హా చచ్చితి చచ్చితి. ఆర్యా! శరణు శరణు.

(రూపమును గుదించికొని రాముని పాదములఁ బడును)

రాము... (లక్ష్మణుని వారించి) శూర్పణఖా! నీ కభయ మిచ్చితిని. యథార్థముఁ జెప్పుము.

(శూర్పణఖ చెప్పుట యభినయించును)

రాము... శూర్పణఖా! నీవిష్క్రిగార్థముగ నీసోదరుని యొద్దకు నా
సందేశము గొనిపొమ్ము.

శూర్ప... ఎంతటి దయాళుఁడవు! సెలవిమ్ము.

రాము... విను.

"నా కనుదోయి భ్రాంతిని గొనం గనుపించుచు మాయసీత నా
యాకృతినూని లక్ష్మణుని యాకృతి నూనఁగఁ జేసి చెచ్చెరన్
దేఁకువఁబాఱు నీవలన నిక్కము వంచితకాదు సీత; పైఁ
బాఁకమునుం గనాథలయి వంచిత లౌదురు నీకళత్రముల్." అని

లక్ష్మ... శూర్పణఖా! నా యుపమాటయుఁ జెప్పుము.

"బంధుగులనేసఁ గోరుట పాడి గాదు
శాత్రవుల నెట్టు లక్షింపఁ జనును నాకు?
బాంధవులతోడ రావణా భండనమున
మునికి నాకు మహార్త్రదర్శనము నిజము!

శూర్ప... నాయన్నగారికి ఖండన మన్నఁ బండుగ.

లక్ష్మ... ఛీ పొమ్ము.

(శూర్పణఖ మింటి కెగసి నిష్క్రమించును)

రాము... లక్ష్మణా! మనము వంచింపఁ బడితిమి

కనకమృగంబ దేడ? మఱి కైతల నీడ నటించుఁ జూడ కే
సునిశితబుద్ధి రాముఁడును సుందరి పల్కు తలన్ ధరించెఁగా
యని కృతబుద్ధులెల్లఁ బరిహాస మొనర్తు; రివిచార మేటికిన్
జనుపదు నెట్లనర్థములు ప్రజ్ఞ యనర్గనివారకాంచకోన్?
ఇపు డాలసింపక యత్నము సేయవలయు. ముందు పద.

(నిష్క్రమింతురు)

—చతుర్థాంకము—

(రథస్థుడై రావణుడు సీతతోను సారథితోను బ్రవేశించును.)

రావ... లక్ష్మణా ! అశ్వముల వేగఁ దోలుము.

భరతుఁడు వైళమే ధరణిభారము డించుచుగాక; సమ్మద
స్ఫురితమనస్కులై మనలఁ జూచి రహింతురుగాక తల్లు; లీ
తరుణియుఁ బాప మిష్టయినఁ దాఁ దనదాపురిఁ జేయుటన్ నిశా
చరవరగోచరాద్రివనసంభవదుఃఖము నీఁగుఁ గావుతన్.

సీత... ఆర్యపుత్ర ! కాదు కాదు. తపోవనమే నామదికి నచ్చినది.

సూతు... (తనలో) శాంతము నుదారమునైన దీమె చేతము- ఈమె వంచనకుఁ దగదు.

సీత... ఏమి చెప్పుదు ? ప్రియము వినుచున్నను హృదయము తపించుచున్నది!

(రామాకేశము సహాపించి)

రావ... ఏవిధి నిమనుష్యస్త్రీయందు మన్మథవాంఛఁ దీర్చుకొందును ?

సూతు... ఓహో ! ఈ కాముకుని నిర్మర్యాద !

చలమతిఁ జూచెడిన్ నియమశాలి వధూమణి సాధ్విఁ; జెల్లఁగాఁ
బులకలు గ్రమ్మ బాహుయుగముం బ్రసరించుచు గాఁగిలింప;నూ
ర్పులు నిగుడించుఁ దీండ్రముగ మోవి వివర్ణత నొంద; మాటికిన్
బలికెడు నేదొ యేదియొ నవస్వర నేదియొ చేయు నూరకే!

సీత... (తనలో) ఏమిది ? ఆర్యపుత్రుఁ డాకారమున నింకొకనివలెఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు!

రావ... అగుఁగాక ! ఈమెతో స్పర్శసుఖ మనుభవింతును. ఓహో ! అపరిచయ మెంత బలవత్తరమైనది !

స్వమదకల్మాషితశోణితదామరాగ
ముగుచు హేంద్రుని దంతావళాననమున
విక్రమము మొక్క-వోని నావీరభుజము
తిబిసి యిల్లాలి స్పృశియింపఁ దలఁచు నహహా !

సీత... ఏమి చెప్పుమా ! రాక్షసదర్శనమునకంటె వేయ తలఁగ నున్నది
నాసంతాపము !

రావ... స్నానవిధులను దళముగా జడలు గట్టి
యడవి పూవులె తొడవుగా నలిశయిల్లి
పిదిలి రథవేగమున నిప్ప చెదరి వ్రేలు
నీదు వేఁలి దేవి ! బధింప నిమ్ము.

సీత... (సలజ్జముగా) కుమారుఁడు దగ్గఱనే యున్నాఁడు.
(స్వహస్తమున రావణహస్తము నివారించును; అతఁడు స్వస్వ
రూపముఁ గొనును; సీత మూర్ఛిల్లును)

రావ... దేవి! భయమువలదు నేను రాముఁడనే-

సూత్ర... ఆయుష్మంతుఁడా! ఇంక నేమి చెప్పి యేమిలాభము-
బాలశశాంకరూపపరిపంధిభయంకరదంష్ట్రముఁన్, మహా
శైలతటోన్నతంబు, జలసంభృత మేఘునిభంబు, సర్వది
గ్జాలవిలోకనీయముఖకాండము హిమాగ్రమనోహరంబునై
క్రాలి త్రుటిన్ స్వభావమును గైకొనె మావపు వామనప్రభూ!
(తన్నుఁజూచుకొని నివ్వెఱపడి)

రావ... ఏమి నే నిట్లయితిని! దేవి! భయము వలదు భయము వలదు.
శాలా! యేల ననున్ భయప్రదునిగా భావించి శోకింప? నీ
త్రైలోక్యంబున నీసురాసురులలో దర్పించి నన్నావఁ గై
కో తెవ్వాని కివం డెదిర్చెను నరుండ్ క్రోధాంధదిగ్వారణ
స్థూలవ్యాఘతదంతకోశకులిశాత్ముబ్ధోరువక్షఃస్థలుఁ?

సీత...(వగకు తెలివితో) ఆర్యపుత్రా! రక్షింపుము రక్షింపుము!
(నిండు తెలివితో సూతుని గని) సౌమిత్రీ! రక్షింపుము రక్షింపుము!

సూతు... ఇంకిది మాత్ర మేల? నేనును నిజరూపము గైకొందును.

(స్వస్వరూపము గొనును)

సీత...అమ్మో! ఇతఁడును కుమారుఁడు కాఁడు!

(వావిడిచి యేడ్చుచు)

హా ఆర్యపుత్ర! హా కుమారా! రాక్షసునిహస్తము నుండి నన్ను
రక్షింపుఁడు.

(నేపథ్యమున)

ఇదే వచ్చుచున్నాను-

సూతు...ఆయుష్మంతుఁడా! చూడుచూడు—

తుండం బంకుశసన్నిభంబు! కనకస్తూపంబు కంఠంబు! పొ
చ్చండం బక్షియుగం బహాహా యిదిగో క్రోధస్ఫూర్తి నీగృధ్ర ము
ద్దండపక్రియ నడ్డు యానపథ ముత్పర్ణంబు నుచ్ఛాఖ ము
త్కాండంబై గతిగాడ్పులన్ ధరశిరుట్కాండంబు వెన్వెంటరాన్!

సీత...అయ్యో! నాకే దిగతి? ఎవరు శరణము!

(నేపథ్యమున)

శరణ మే నౌను; దశరథసఖుఁడ- పేర
నేజటాయువ; నిలుపురా నీరథంబు!
నే సహించెద నజ్ఞులదోసమైన-
విడువు రావణ వేవేగ వీరసతిని.

రావ... (నవ్వి) సహించునా నేమి నాయపరాధము నీపక్షి! కొంట
డాతోఁ గొట్టి రథమార్గమునుండి తొలఁగింపు మీతీతుకనూ
ఈగ్రద్ధ నిజముగ నేనెవరో యెఱుంగదు.

[సీసపద్యము]

ఎఱుఁగుదు నెఱుఁగుదు
భవుని గిరిఁ గ్రిందఁబడి శృంగభంగ మొంది
కార్తవీర్యుని చేతఁబడి గడ్డి కఱచి
వాలివాలంబునం జుట్టఁబడిన నిన్నుఁ
దెలియుదును దైత్య! త్రైలోక్యవిలయకేతు!

రావ... హాహాహా! ఈపిట్ట మిక్కిలి కూఁత వట్టినదే!
ఉండుము నీవు; సీతయు మదార్జితకర్మమునఁ జామచేగాక; నే
ఖండనభూమి మున్ను రిపుశాలి ఘటించెను మత్కరాసి నా
ఖండలుఁ డద్రిఁబోలెఁ గడఁకన్ దివి నాడెడు నీపులుంగు ను
ద్దండత నేల రాల్చెదను దర్పసపక్షవిఖండనంబునన్.

(ప్రవేశించి)

జటా... చూచెదను లే!
చెలరేఁగ రేయిఁ గార్చిచ్చు, సంధీప్తిఁ
జెందు నంజనగిరి శృంగము ల్పోలెఁ
బ్రలయమేఘద్యుతిఁ బరగు నీకపిల
వర్ణ కేశంబులో పదికొంబులను
గొలగొల నెత్తురువాఁగులు వారుచుండఁ
గులిశము న్మించు మకుటంబులు గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి
బలువేడ్క నీవీరపత్ని వీక్షింపఁ
బదిదిక్కులం బడి పడ మృత్యువాఁడ!

సూతు... ఇదే యిదే యెగిరి వచ్చుచున్నాఁడు!

రావ... నిలువుము.

(ఇర్వురును యుద్ధము చేయుదురు)

రావ... ఈదెబ్బ కాచుకొనుము. (కొట్టును)

(సీతచూడఁ జాలక కన్నులు మూసికొని యేడ్చును)

సూతు... అయ్యో! గృధ్రరాజు పడిపోయినాఁడు!

క్షతజజన్మకసోత్కరోక్షితాంగనుండు
శ్రమనిరుద్ధవిభుగ్నదుర్బలగళుండు
దినవిరామపయోధసందీప్తుఁడగుచు
బడెనుఁబత్త్రరథుం డభ్రపథమునుండి.

సీత... అయ్యో! దేవతలు నిష్కరుణులు! దౌర్భాగ్యురాలను నా-
కైయీపక్షి రాజు శోచనీయుఁడయ్యె-

రావ... సూతుఁడా! అశ్వముల వేగఁ దోలుము.

సూతు... ఆయుష్మంతుని యాజ్ఞ.

హితము ననుకూల మాత్మసంగతము సర్వ
మంగళకరహాస్యయుతము శ్రవ్యమ్మునైన
నావచస్సుల కితఁడు కర్ణముల నిడఁడు.
కాఁడు మదిరామేమొ? సగ్రహణమేమొ?
(నిష్క్రమింతురు)

జ టా యు ర్వ ధాం క ము

ప్రవేశకము

(మండోదరియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశింతురు)

మండో...ఏమి ! ఇదియుఁ గానున్నదా ?

చేటి...అమ్మగారిముఖము మనస్తాపమును గ్రక్కుచున్నది.

మండో...ఓసీ ! నీ వశోకవనమును జొచ్చి యుంటివా ?

చేటి...అవు నమ్మా ! అక్కడ దొరగారిచేఁ జెఱపట్టఁబడిన తపసి యిల్లా లున్నది!

మండో...ఆమెయే మావినాశనమునకుఁ గారణముగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

చేటి...అమ్మా ! ఎప్పుడును లేళ్ళ బెబ్బెంగల నమ్మవు. ఆమె యెట్లు వచ్చెనో యట్లే పోవుర – అమ్మగారే యెల్లపుడును లంకాధీశ్వరి.

మండో...వెఱ్ఱిదానివలె నున్నావు ఇంతఁగాఁ గలిసి మెలసి యుండియు నాభావము నెఱుంగఁజాలవైతివి – నా కొక పాడుకల వచ్చినది!

చేటి...శాంతించుఁగాక శాంతించుఁగాక. చెప్పు మమ్మా !

మండో...ఓసీ విను. కెరటము లన్నిదెసల వ్యాపింప జలజంతువులు తుళ్లి తుళ్లి మిట్టిపడుచుండ మరకతపర్వతముల సమూహము వలె నీలమై యొప్పారు సముద్రము కొన్ని గడ్డిపోచలు వచ్చిపడుటచే క్షణములో నెండిపోయినది.

చేటి...అమ్మయ్యో !

మండో...నేనును దలనిండ నిసుక పోసికొని – దూరదూరముగ నున్న పండ్లును భయము గొల్పు మొగమును అగ్నికణములు రాల్చు కన్నులును శూర్పకర్ణములును కపాలవర్ణమును గలయొకా నొక యమంగళస్త్రీచే బిగ్గఁ గౌఁగిలింపఁ బడితిని.

చేటి...ఓయమ్మ !

మండో... ఆసీతయుఁ దెల్లనిపట్టుచీర కట్టుకొని, హృదయమునఁ జందనము పూసికొని, కొప్పున మల్లెపూవులు దుఱుముకొని భర్తకే లూఁతయొసఁగఁ బుష్పక సౌధిరోహించుచుండ నేఁజూచితిని. హఠాత్తుగఁ దెలివి వచ్చినది.

చేటి... అమ్మా ! విచారింపవలదు. కలల కనేక కారణములు చెప్పుదురు వైద్యులు. కానున్నను- ముల్లోకములకు భయముగూర్చు మనకు భయ మున నేమి ?

(నేపథ్యమున)

ఘనములు నింపుఁగాత సురసగంధదళం బగుపుష్పవృష్టి; స్వ
ర్ధునిఘనవీచికావితతిఁ దూఁగి రహించుత స్వర్గవాయువుల్;
పూనరవసంతముఖ్యఋతువుల్ మొగిఁ బెంచుత నందనప్రభన్;
దనపదముల్ నివుడ్చి హోమకాముఁడు దిగ్వలయమ్ముఁ జుట్టుఁగాత.

మండో... చాటింపువలె నున్నది ! వెళ్ళి కన్గొనిరా!

(చేటి నిష్క్రమించును)

మండో... కన్గొనుట కేమున్నది! ఆమనుష్యకాంత మనస్సు లోఁగొన మహారాజుగారి ప్రయత్న మిది !

(చేటి ప్రవేశించి చెప్పుట నభినయించును)

మండో... నీయాయాసమాత్రము మిగిలినది. ఇపుడు మహారాజుగారేమి చేయుచున్నారు ?

చేటి... సీతను జూచుటకై ప్రభువువారు ప్రదోషవేషము ధరించుచున్నారు.

మండో... అయినరావే ! మహారాజుగారికిఁ దెలియకుండ- అశోకవనముఁ బ్రవేశించి, లీవజొంపములమాటున డాగి, కామింపని సీతవిషయమున మహారాజుగారికాముకవృత్తిని జూచి యుపహాసింతము.

చేటి... చిత్తము.

(నిష్క్రమింతురు)

—పంచమాంకము—

(రామయమానావస్థుఁడగు రావణుఁడు సపరివారుఁడై ప్రవేశించును)

రావ...(స్వప్నము నిరూపించి) వర్షవాక! నేను గలకాలము క్రిందటనే
వెడలనడచితినే సూర్యుని- వాఁడు మరల లంకకేల వచ్చినాఁడు?
వెంటనే యమాత్యుని జిత్రయోధుని గొనిరమ్ము.

వర్ష...అయ్యో! ప్రభువారి మేరమీఱిన మదనోన్మాదము!
వే వేఁడుచున్నవానిఁ గను లలరించువానిఁ
కడలి తరఁగలు పొంగించి కలఁచువాని
మంచుఁ జేతులఁ జిమ్మి గప్పళించువాని
నీతఁ డెఱుఁగకయున్నాఁడు శీతకరుని!

రావ...ఏల విలంబింతువు?

వర్ష...చిత్తము (తనలో) కట్టిగోఁగను లకు నైపుణ్యాలు కాఁటి మంత్రులు.

(నిష్క్రమించును)

(నిరీక్షించి విచారించి)

రావ...వీఁడు సూర్యుఁడు కాఁడు- నే నభయమొసఁగిన చంద్రుఁడు!
వేవెలుంగులు విలవిల వేఁచుచుండఁ
జంద్రుఁడో సూర్యుఁడో యెఱుంగఁ జాల
విరహులకుఁ జంద్రుఁ డెట్లగు నిప్పుఱపుఁగుఱుతు
లోని హరినీలశకలమ్ములబోని మచ్చ.
(ఆలోచించి) ఈదుఃఖము స్వయముగఁ దెచ్చికొన్నది.
ఏవాఁడు నాయాజ్ఞ లేక స్పృశింప వెఱచు
నంబుధుల నంబుజముల దిగంతరమున
నట్టిశశి యిట్టు నాకుఁ బ్రత్యర్థముగను
బలముగొను దుర్బలుండు నవశ్యబలిష్ఠ!

(అమాత్యుండు ప్రవేశించును)

అమా...(అంతటంజూచి) ఓహో! ఇంతకాలమునకు రాక్షసలోకము
చంద్రకాంతి ననుభవించుచున్నది!

అదిగో! భగవంతుం డుదయించె నమృతమూర్తి
స్మరుని సేనావిభుండు తుషారరశ్మి-
క్షీరపాథోధివిలయవీచికలంబోలె
జీవలోకమ్ము తన్మరీచికల మునుంగ!

రావ...హిమకరా! హిమగర్భ! పుష్పేషువశుండ
నైన నాపయి సిరస్సు లగ్గి గ్రక్కు-
నీదియుం గాదు పుష్పేషునిదియుం గాదు
శర్వరీనాథ! యిది సీత శక్తిగాని!

అమా...కన్నది సేసి స్వామికో అగామి రఘూద్వహుచే నశింతునా ?
తిన్నగ బాగు సెప్పి కడతేరుదునా ఖలుండైనస్వామిచే?
బన్నము నాకు నెట్లయినం బాటిలు; రెంటను స్వామిచేతిచా
విన్నంగం గొంత మే లటగునేం గనకుండురుస్వామినాశమున్.

ప్రభునివృత్తాంతము కష్టముగా నున్నది. ఇతండు తోంకచేం గట్టం
బడి రోకలిచే మొత్తంబడుచున్నాండు ఇదుగో ప్రభువు!

నాడంగ మోవి యూర్పు చెదో భావన సేయుచు నావులించుచుం
బీడంగ వానకారు జిగి బీకుచు నుండు ఘనంబుకైవడిన్
బాడబపీత వారినిధి పాటిసగూఢతం గామతప్తుండై
పోడిమి వీడి మేన క్షయముం గొను నన్యపదుర్గముంబుగన్!

జయము జయము మహాప్రభూ!

రావ...క్రొత్త విశేషమేం గలవా?

అమా...(తనలో) ప్రభువు ప్రసన్నుండై యున్నాండు (వెలికి) జనప్రవా
దము కలదు-

రావ...వాలిని జంపి సుగ్రీవుని యొద్దనున్నాండు రాముండనియేనా?

అమా... చిత్రము. విశేషముఁగలదు.

రావ... అది చెప్పుము.

అమా... తదాజ్ఞచే సీతాన్వేషణార్థ మన్ని దిక్కులను వానరసైన్యము
సంచరించుచున్నదని.

రావ... ఏమేమీ! అన్నిదిక్కులను సీతాన్వేషణార్థము తదాజ్ఞచే
వానరసైన్యము సంచరించు చున్నదనియా?

అమితభయావహాహిభవనాంచితశైలము లాయుధంబులుగా
సమరజయోద్భటాప్రతిభటాసురసైన్యము మోహరించినన్
సమరముఁ గను నిల్చు నెటు నందనవృక్షలతాప్రసూనప
త్రములకు నేలరాల్పఁగను దక్షము లైన ప్లవంగయోధముల్?

అమా... వానరు లత్యంతము బహాసింపఁ దగినవారగుదురుగాక-
ఇం కేమన—

రావ... ఇం కేమి?

అమా... దాశరథి ధనుర్ధరులలో నజయ్యుఁ డందురు.

రావ... అలాగ?

ఏనిసమక్షమునందున సురేశ్వరుఁడు న్నిలువంగఁ జాలఁడో
యేనిమహాభుజంబులు మహేశ్వరుశైలము నూఁపఁ జాలెనో
యేనిపరాక్రమంబునకు నెల్లగ్రహాళి గ్రహాళి డునో
వాని కజయ్యుఁ డౌనగుఁడు? పందవు నిన్నన నవ్వ వచ్చెడిన్.

అమా... రాముఁడు నరుఁడా మహాప్రభూ?

గురునియోగతి వనములం దిరుగుచాము
నరయుఁ జెల్లున కేవలనరునకుఁ గాఁగ?
లోకసృష్టిస్థితిప్రళయైక హేతు
వతఁడు హరిదశ్వకులజుఁడౌ హరియె కాఁడె?

రావ... ఏమేమి? కేశవుఁడే యనియా? అయినను భయస్థానమా వాఁడు?

అతనియగ్రజు దేవేంద్రు నడలఁ గొట్టి
స్వర్గమును నాభటుల్ గొడుపఱచువేళ

నచ్చెర్లలల్లోడ శచి యంగలార్చువేళ
నీహారిమహాత్త్వ మెల్ల నే యేటఁ గలిసె?

అమా... దేవతల జయించిన దెవరు?

రావ... ఏమి? దేవతల జయించినవానినే యెఱుఁగవా?

అమా... ఎఱుఁగను.

రావ... నేను.

అమా... కల్లకల్ల.

యమకుబేరేంద్రముఖ్యులౌ నమృతభుజుల
నీవు యత్నమ్ము లేక జయించితేని
యెటులు నీధైర్యసారం బదెల్ల నేఁడు
పుష్పశరుపుష్పశరములఁ బూదిఁ గలిసె?

రావ... పుష్పశరుఁడు నన్నుఁ బ్రహరించుచున్నాఁడని తలంతువా?

అమా... పరిత్యక్తమే!

రావ... సత్యముగ నిది పరిత్యక్తవిషయమే.

పురహరుకంఠహరాంతలను త్రొల్లిటి నాఁడె కథావశేషుఁడౌ
స్మరుఁడిపు డేవిధాన శరసంతతి నన్ బరిమార్చెనఁ జెప్పుమా?
శరదమృతాంశుకాంతియు సుసంగతకారము భ్రామనోజ్ఞమై
పరఁగెడుసీతమోము పలుభంగుల నన్వివశాత్ముఁ జేసెడిన్!

అమా... వేదవిద్యాధ్యయనలక్ష్మి వెలసినావు!
ఆస్వయంభువునకును దాయాదుఁడీవు!
అన్యసతియందు నెకదొట్టు నాస్థ చేతఁ
దోరముగ నేల యిట్లపదూరువడుదు?

రావ... ఇదియును నిందయా?

అమా... ఇంతకంటెను నింద గలదా మహారాజా ?

రావ... అట్లయిన-

కోరినను తప్పక నూఱుయాగము లొనర్చి
కర్త లేనట్టిపలుకుల ఖ్యాతి వడసి
యనుగులకు భర్త హరి కన్యమైనయింద్రుఁ
బిలువఁగా నేమిటి కహల్య పేఁగలిపి?

అమా... నిందమాట యటుండ నిండు. స్వార్థసాధనమగుధర్మమును
మనము వెడల నడచినట్లే గదా?

రావ... నీతి దెలిసినవాఁడా? సాధ్యాపేక్షముగదా సాధనపరిగ్రహము!
కలుగునయేని స్వర్గపదకాంక్షయె నాకు సహాయ మయ్యెడిఁ
బలరిపున్ వ్రజపాతము సహాస్త్ర మొనర్చును చంద్రహాసమే!
తలఁగు తలంపఁబోకు మిఁక ధర్మము; అయ్యది సాధనంబు దు
ర్బలులకు; మనుష్యుబోఁటి బలవంతుల కంతయుఁ బథ్యమే సుమా!

అమా... ప్రభువుల శక్తి యట్టిదియే. శక్తిమంతులగు మీబోంట్లచే
సదాచారము పరిత్యక్త మగుచున్నది. అయినను రాజర్షివృత్తి
పరాయణుఁడగు రామునిదెస సాధుత్వ మపేక్షణీయము.

రావ... ఏమేమీ రాముఁడు సాధువా?
తాటకఁ జేర్చెఁ గృతాంతునిశాంతము
ధర్మ్యాలధర్మముఁ ద్రుంచి వెసన్;
చాటునఁ బొంచి శరంబున వాలిని
జక్కడఁచెం గనుచో ననుజున్;
బోటరిపోల్కి ధనుస్సుఁ దపోధను
పోల్కి జటాధర మూనినయా
జూటరి సాధు వసాధులమేము! శి
శుల్ పరవిశ్వసనాత్ములహో!

అమా... దేవా! నా కింతవఱకే యధికారము.

రావ... చెప్పు మేమినీయధికారము?

అమా... త్రివర్గప్రాపణము.

రావ... ఏ మా త్రివర్గము?

అమా... ధర్మార్థ కామములు.

రావ... ఒకటొకటిగాఁ జెప్పు.

అమా... ధర్మము

రావ... దంష్ట్రాదండనోద్దండు నిదండధరుని
దండితు నొనర్చినాఁడ నే దండనములఁ
బ్రదివసంపదయును నాయధీన మయ్యె
ధర్మమిఁకేల త్రివ్వి నా తలకు నెత్తు?

అమా... అర్థము.

రావ... అర్థము సాధించు నదేమి?

అమా... కోశదండముల యభ్యున్నతి.

రావ... బైలేలను దిరుగాడు ఫౌజు మాది;
మాఖజానా కు బేసుండు మాగురుండు;
క్రాలు మాయర చేత జగాలు మూఁడు;
నర్థ మిం కేల మాకు యుదార్థముగను?

అమా... కామము.

రావ... మేము దానినే కోరుచున్నాము; దానిచేతనే మా కోర్కి.
నిండఁదగినది.

అమా... అందునను మనస్సు హెచ్చుగనే పోవలసినది గదా?

రావ... అట్లే పోయినది.

అమా... అట్లయిన—
అన్యభుక్త విరక్త ధరానుషక్త
చాలు నీయింతికై యింతబాళి యేల?
అందమున నింద్రుసుందరీబృంద మెల్ల
నజరునకుఁ గాదు నీజనానాకు నిజము!

రావ... తెలియనివాఁడా! ఈవిషయమున నితరుఁడు ప్రమాణముగాదు,
మఱియు.

పరభు క్తియుగును లక్ష్మియు;

వరరత్నంబును దాఁట వసుధాకరమున్;

గరమును విరక్తియగు నా

క్తమణియు; విడు నెవ్వఁ? డటులె ధర్మం బిదియున్.

అమా...(తనలో)ఇఁక మీఁద నాయుధములే గతి. ప్రభువులు ప్రజ్ఞా సాహచర్యము నతిక్రమించిరి.

రావ...పొమ్ము రామువార్తల నెఱుంగ నింకను చారుల నియోగింపుము.

అమా...ప్రభువుల యాజ్ఞ.

అవివలని భీతిచేఁ గాని యరులమీఁది

ప్రీతిచేఁగాని నీకు నప్రియము పలుకఁ

గంఠదేశంబునందున గత్తి నిడిన

నధిపునకు సజ్జనుండు పథ్యమె వచించు.

(నిష్క్రమించును)

రావ...వర్షవర! అశోకవనమునకు దారిఁ జూపుము.

వర్ష...చిత్తము.

(ఇర్వురు నుద్యానమునఁ బ్రవేశింతురు)

రావ...(అంతటఁ జూచి)ఆహా! చిత్తము పరిచితమయ్యెను బరవశమగుచున్నదే! ఇక్కడనుండియు సీత రామతపోవనమునే చింతించుచున్నదా?

నాకవిభూషణంబు లివి నందనవృక్షము లింద్రుఁ డుండ మం

దాకిని యొడ్డునుండి భుజదర్పమునం బెకలించి తెచ్చితిన్-

ఈకడ నంచజంటలు మొగి షేవసరోజమరంద మానుఁ బుం

స్కోకిలముల్ చివుళ్ళు నవకోరకములు గ్రోలి చొక్కు నిద్దెడన్!

వర్ష...తుమ్మెదపిండు సంపగివాసనంబోలె సీత రావణవిభవమును జూచుచున్నది.

(కామావేశము నిరూపించి)

రావ...లోకుల కెవండు గూర్చు నశోకమాత
మంజరీబాణమూర్తి నే భంజనంబు
నా యుద్యానంబునన నిప్పు డలరె దేవ
వృక్షమున శాఖాసంచయం బింక నేమి!
వర్షవర! సీత శింశుపావృక్షముక్రింద నున్నదా?

వర్ష...చిత్తము దేవర?

రావ...సీత—

నేఁగన నన్నవజ్ఞఁ గను; నే శ్రుతిప్రియముగాఁ వచించినన్
దాఁ గరపల్లవంబులను దార్చును వీనుల; నక్రమమూర్తినై
నేఁ గనుదోయి కట్టెదుట నిల్చినఁ దాఁ బలవించు రామునిన్-
జాగు దినంబు లిట్టులుగఁ జానప్రసాదనసాధనం బెదో!

(తరువాత శింశుపావృక్షముక్రింద సీతయు లతావలయములమాటున
మండోదరియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశింతురు)

సీత...ఓహో రాక్షసుల నిర్దాక్షిణ్యము!

మండో...ఓసీ! ఇదిగో మహారాజు గారు! ఇంత కాల మూహించుచున్న
దిపుడు కనులారఁ జూడవచ్చును.

రావ...(సమీపించి) దేవీ!

సీత...ఈపాపాత్ముఁ డిం కేమి పల్కునో!

రావ...గాంగజలంబుల న్మునిఁగి కల్పకుజంబుల కాన్క లెల్లఁ బే
ర్మింగొని వెండికొండ విహరింపు; చరింపుము నందనాసన; ద
న్వంగి! తపస్సుచేతను మరాపయ మీరును స్వర్గలక్ష్మి; దా
నిం గననీదు తె న్నణంచి నీదుసతీత్వమె యడ్డగోడయై.

సీత...నీస్వర్గము నీకైనక. ఆర్యపుత్రునితో నరకమున కైనఁ బోవుదును.

రావ...దేవీ! నీకొఱ కంతఃపుర మెల్ల విడిచి వైతును.

మండో...మహారాజా! ఈమాట క్షమించి నుంచుకొనుడు,

సీత... కాదు కాదు. కేవల మంతఃపురమే కాదు నాకొఱకు నీవు ప్రాణ
ములుకూడ విడిచివైతువు.

మండో... ఈనరకాంత యెంతకఠోరముగఁ బల్కుచున్నది!

రావ... నిజము నాప్రాణములఁ గాముఁడు హరించుచున్నాఁడు.

సీత... కాదుకాదు రాముఁడు_ రామునికంటెను సురూపుఁడు.

(అట్టహాస మొనర్చి)

రావ... వనచరవృత్తి క్షత్రకులబంధువు యుద్ధమునందు వైచుత
తృణమయశస్త్రమింతయు సహింపఁడు రావణుఁ డంట యుక్తమే!
ఘనగిరిపక్షఖండనసుకర్కశవజ్ర ముఖంబునందు ఐ
వ్వన వనదండవోలె నలవోక ధరించు వలంతి యింతిరో!

మండో... ఇపుడు మహారాజేమి చేయుదురు? ఈమె దేనికిని మెత్తబడ
కున్నదే!

రావ... దేవి! ఇదిగో అంజలి.

ఖచరదైత్యాహిగంధర్వకన్యకాస
నాధనా సస్మదీయావరోధవధ్వు
సర్వమును దాస్యకృత్యమ్ము సలుపు నీకు
మించుఁబోణిరో! ననుఁ గటాక్షించెదేని.

మండో... నేనుదాస్యమొనఁజేయుదును ఇతరులవిషయము నే నెఱుంగను.

చేటి... అమ్మా! చూడుఁడు చూడుఁడు- అన్ని మొగల నంజలిపుటములఁ
గూర్చుటచే వికసించినపద్మములతోడిసముద్రమువలె నున్నారు
ప్రభువువారు.

మండో... అభిలాషభంగమున నిశతీవ్రతయుఁడు మహారాజుగారు కుపి
తులుగారు గదా!

వర్ష... (తనలో) ఏ మీదృశ్యము!

కృశము శరపాండలశరీరరేఖయైన
వృద్ధ్యాసుత యామినిఁ జంద్రరేఖవోలె!

మొగిచి యిర్వదిచేతులు ముకుళితాబ్జ
మైనపద్మాకరం బట్టు లలరు నితఁడు!

రావ... దేవి! ఇదే యనునయసర్వస్వ మగునంజలి.

(సాష్టాంగముగఁ బ్రణమిల్లుచు)

(సీత పాదము దవ్వులకు లాగికొనును)

మండో... ఈమె ధీరురాలు! మహారాజుగారి శిరస్సును బురదనుబోలె వదలించుకొనుచున్నది! సత్యమే సీత భూసుతయు రాముఁడు పద్మనాభుఁడు ననుజనప్రవాదము.

వర్ష... రాజపుత్రి! మహారాజుగారిప్రణిపాత మేల యుపేక్షింతువు?
పరినిగూర్చి విప్రులు యజింతురు నమింతురు శివంబు గోరి య
వ్వారలు రాజరాజయమవాసవముఖ్యులు ముఖ్యదేవతల్
కోరి స్వమానము వ్విడిచి కొల్తురు చేతులు మోడ్చి యేని నా
ధీరుఁడు నీకు మ్రొక్కటికి నతిం బొనరించు దశాననుంబులా.

సీత... ఇది ప్రణిపాతముగాదు. వినిపాతము.

వర్ష... ఈమను దేర్ప సాధ్యముగాదు.

రావ... దేవి! నీపాదములు నాకు శరణము.

సీత... ఆర్యపుత్రుని పాదములు శరణు గొమ్ము.

రావ... (సరోషముగ వేగ లేచి) ఏమేమి!

అఖిలవర్ణాళిరుండి మస్తాంశ మొంది
భువిని పార్జన్యము నయించు భూమిపతుల
కల్లరకు నాలు మొగిని నీతల్లి ధరణి;
నీకును బతివ్రతాశీల నియతి యేల?

ఎక్కడ చంద్రహాసము?

(అందఱు భయమభినయింతురు)

సీత... ఇది మీకే ! ఆర్యపుత్రుని పాదములే నాప్రాణములకు గతి.

మండో... అయ్యో! ఇంతకు వచ్చెనా ? ఈమె పతివ్రత. నా ప్రాణము లొడ్డియైన మహారాజుగారి యాగ్రహమునుండి రక్షింతును.

(కేగవచ్చి వారినడుమ నిల్చి)

మహారాజా ! జయము జయము.

రావ... హా హా! దేవిమయసుతమండోదరి! (అధోముఖుఁడై నిల్చును)

మండో... మహారాజ ! మీచంద్రహాసమున కీమె భర్త రాముఁడే తగఁడు. చెలియున్న యీమెయా ? మీ రుపేక్షించిన నీమె తనంతట తానే ప్రాణములు విడుచును.

వర్ష... (తనలో)

రాజిలు ధరిత్రివోలె సీతాజపతి !

పోలుచు మాప్రభు వితఁడు సముద్రునట్లు !

కడఁక నిలఁ బొల్చు చెలియలికట్టవోలె

నయమున నిల్చియున్న దీనయకుమారి !

ఇదే సమయము (వెలికి) దేవా ! మీరు ఖడ్గము ధరింప నేల?

అమరులయవస్థఁ గని హరి యగ్గిఁ గురియు

తనసుదర్శనచక్రమ్ముఁ దాల్చెనాఁడొ ?

కాక మీదెస హరుఁడు తక్షకగుణమ్ము

నమిత మొనరించినాఁడొ పినాకధనువు ?

రావ... నిజము నిజము.

(నేపథ్యమున)

జయము స్వామీ; జయము మహారాజా! జయము భద్రముఖా! జయము లంకేశ్వరా! పదినాడికలు గడచినవి. స్నానవేళయతి క్రమించు చున్నది. మహారాజా! దయచేయుఁడు !

(శంఖపటహధ్వనులు మ్రోఁగుచున్నవి)

రావ... ఇక్ష్వాకు వీరా రక్షింపుడిరి. కానిందు ప్రహారములం కాతును,

[సపరివారముగ నిష్క్రమించును]

సీత... ఆర్యపుత్రుండుగా కింకొకయాస లేనిదానను. రాక్షసుని చెరిచా విడి పాపభూయిష్ఠము. కావున నార్యపుత్రుని స్మరించుకొనుచు స్వాయముగనె జీవితము పరిత్యజింతును. (చూచి) అదృష్టమే! రాక్షసస్త్రీలు నిద్రించిరి. కానిమ్ము. రాక్షసుని తల తాకుటచేం బాంసులమైన యీ పాదము ననంతరాయముగం బుష్కరిణిలోం గడిగికొని పరిశుద్ధనై దుఃఖవిముక్తి నందుదును.

[నిష్క్రమించును]

అశోకవనికాంకము.

—షష్ఠాంకము—

౧

[తర్వాత నంగుళీయకహస్తుఁడు హనుమంతుఁడు ప్రవేశించును]

హను... లవణాంభోనిధి యాప్తబాంధవు సముల్లంఘించి మైనాకు వ

ర్భవితానంబు విడ న్నభశ్శిథిలచర్మాంబట్లు నాధాక విం

తవర్ణ మున్గురు లుంగరంబుఁగొని సీతాదేవికై పేర్మి రా

ఘవదేవుం డదరించుచోణ మటు లంకారాజ్యముం జేరితిన్.

దేవి శింశుపాశ్రితయై యున్నదని గృధ్రరాజు చెప్పెను; ఆయు

ద్యానమే ప్రదేశమునన్నదో ! (పరికించి చూచి)

ఓహో రాక్షసనగరిపరమశోభ ! సత్యమే యిది.—

బృందారకమందిరమున

నందంబుగఁ గంటి కేపదార్థము లఱరున్

వెందీయ కసురుఁ [illegible] యె

ల్లం దెచ్చి యమర్చెఁగంట లంకాపురిలో !

(స్పర్శము నిరూపించి) ఈయుద్యానమేకాఁ దగును- ఇదియే

యగును.

మదకలమిళిందఝుంకారమంగళుండు

ద్రుమకుసుమభాసురపరాగధూర్వహుండు

సారసతరంగి సంగతుషారతనుఁడు

మన్గుసుఁడె చెప్పుచున్నాఁడు మారుతుండు.

ఇదే యీయుద్యానముఁ బ్రవేశింతును.

[ప్రవేశించి యంతటఁజూచి సవిస్మయముగ]

తలిరుల్ పట్టుపటంబులొఁ బువులు ముత్యంబుల్ ప్రవాళంబులొ

ఫలముల్ మొల్క-లు పచ్చలొ దళములున్ వైడూర్యముల్ మేటికా

ఖలు సౌవర్ణము లేవియో యివి మొఱుంగ న్నే ఘనాటుండఁగా
వలె స్వర్గీయము, లేల యన్యాధరసాన్నిధ్యగుచింత నా శీకఫల్ ?

ఇక్కడ దేవి శింశుపాశ్రితయై యున్నదని సంపాతి చెప్పినాఁడు. ఆశింశుపావృక్ష మెక్కడ నున్నదిచెపుమా ? (వెదకి) ఇదే గదా శింశుప !

[సంతోషమున సమీపించి యంతటఁజూచి సవిషాదముగా]

ఇక్కడ దేవి లేదు (తెలివి తప్పి మరలఁ దెప్పిరిల్లి) రాక్షసుఁడు చంపివేసెనా ? నాసముద్రలంఘనము వ్యర్థమైనదా ? సుగ్రీవుని మనోరథము గొడ్డుపోయినదా ? స్వామివా రిచ్చినయీ యభిజ్ఞానాంగుళీయక మేమి చెప్పి క్రమ్మఱ నీయఁగలవాఁడను? ఎట్లయ్యును దేవి లేక దేవర జీవింపరు. సుగ్రీవభరతలక్ష్మణులును వారి జేవేరులును దేవరనే యనుసరింతురు. అప్రయోజకుఁడనై మరలఁ గనఁబడిన నేనే యింతకును గారణ మగుదును. స్వాములయెదుటఁ జెల్ల వలుకరాదు. కావున యథాశక్తిగఁ బ్రయత్నించి పిదప ప్రాణోపమార్తి నగుటయే నిశ్చయము.

[నేపథ్యమున]

భగవంతుఁడా! మృగలాంఛనా! ఇదే నీకంజలి. కలకాలము నకు నాకు నయనగోచరుఁడ వైతివి.

హను... ఏమిది ? విలాపమువలె నున్నది. ఈ చెట్టుకొమ్మలో దాఁగివృత్తాంతము బాగుగా నెఱుంగుదును. (అట్లొనర్చి) ఇదిగో దేవి !

ధరణిపైఁ బడి మాటికిఁ బొరలుచుంట
గువ్వకుత్తుకరంగు డక్కొనదు చూలి
యాఁక తెగి పాఱుకన్నీటివాకఁ దోసి
పూజ్యురాలికి నయనమొ పోవుఁగాత యక్కో !

ఈమె విలాపవచనము స్వామివారికి శ్రోత్రపారాయణముగాన క్షణమాత్రము నిల్చి కూడఁ గట్టుదును. (ఆఁగక విల్చును)

(తర్వాత నిలబడియుండు సీత ప్రవేశించును)

సీత... చంద్ర! నిన్ను నే నిందింతును. నీకు శుత్రిబాంధవ్యము విన వచ్చుచున్నది. సమానుఁడవని ని న్నార్యపుత్రునితోఁ గలిపి లోకము పలుకుచున్నది. కాదు కాదు. నే నున్మత్తురాలను. నీ వెక్కడ? ఆర్యపుత్రుఁ డెక్కడ? నీవు రోజు కొక్కొక భార్యను జేకొని కౌఁగిలింతువు. ఆర్యపుత్రునకు మందభాగ్యనగు నాయందే మక్కువ. పోని. ఇది యిటుండనీ. నన్నిట్లొకతెను జూచుచున్నావు; ఆర్యపుత్రునొక్కని జూచుచున్నావు. ఒక్కింతయుఁ బలుకక యే తటస్థునివలెఁ బోవుచున్నావే!

హను... ఈమె విలాపాంతమునఁ గనంబడుదును.

సీత... సప్తర్షులని విన వచ్చువారు వీరే! ఈయన యే గదా భగవంతుఁడు రఘుకులోపాధ్యాయుఁడగు వసిష్ఠుఁడు! ఈమెయే పతివ్రతలకు నిదర్శనభూతయగు భగవతి యరుంధతీదేవి! భగవతీ! ఏ మీవ్యవసాయము? రాక్షసగోచరమగు నీదేశమున నా కొక్క ప్రతీకారమును జెప్పవైతివి! సర్వథా నీదర్శనఫలము నే నన్యథాకరింతును.

హను... దేవి! నే నాటంకపఱచుచున్నాను.

సీత... ఎందుండి యీయాక్రందనము! (ఇంకొకయెడఁ జూచి) ఇదే చక్రవాకవధువు రాత్రియను రాక్షసునిచే నెడసేయఁబడి నావలెనే వ్యర్థముగ నరణ్యరోదన మొనర్చుచున్నది.

హను... స్వామిని! ఇది యరణ్యరోదనముగాదు నీభర్త పూజ్యపాదుఁడగు శ్రీరాముఁడే యీమాటలువినుచున్నాఁడు.

సీత... నేను దేవతల నిందించుచున్నానే- వారి కేల నాపై నీయనుగ్రహము? కాకున్న నిది రాక్షసుని యింకొక మాయయా?

హను... స్వామిని! సంశయము వలదు. దూత నమ్మా నేను మనువంశప్రదీపుఁడగు నార్యశ్రీరామునకు.

సీత... మధురము పలికెనవచనము, రాక్షసజాతి కానే కాఁడు పుట్టనుండి
వానర మెట్లు పుట్టును ?
హను... దేవి ! నీ కిదే యంజలి
సీత... నీరూపముఁ జూపుము- కోటరము వెల్వడి రమ్ము.
హను... దేవి యాజ్ఞ. (దిగి ప్రణామ మొనర్చును)
సీత... వానరుఁ డితఁడు. తలఁచు రాక్షసుఁ డీరూపము గ్రహింపఁడు.
[నమస్కార మొనర్చుచు]
హను... పావనుల రాజఋషులఁ బావనులఁ జేతు
జనకు జనకుని విభు రామచంద్రు నీవు;
అతుపారాచలుని సలిలాధినాథు
నఖిలజనవంద్యమైన జాహ్నవిపిధాన.
సీత... మధుర వాగ్బృహ్మ యగు సీతఁ డెవఁడు? ప్రశ్నింతును వీనిని.
తర్వాతఁ బరీక్షింపఁ బ్రమాణ మాశ్చర్యమాడామని కలదు
గదా? సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము-ఎవఁడవు నీవు ? ఏయుపాయ
మున నార్యపుత్రునితో సంసర్గము గల్గినది?
హను... దేవి వినుఁగాక. నేను వాయుపుత్రుఁడను; సుగ్రీవుని యాజ్ఞా
కరుఁడన; పేరు హనుమంతుఁడు.
సీత... అలాగా?
హను... ఆసుగ్రీవున కగ్రజుఁడగు వాలితో స్త్రీనిమిత్తముగాను రాజ్య
నిమిత్తముగాను వైరము పెరిగినది. అంత నాసుగ్రీవుఁడు వాలి
భయంబునఁ జతురంతమగు పృథివి నెల్లఁ బ్రాదేశమాత్రముఁ
బలెనే పర్యటించెను.
సీత... పాపము!
హను... అంత సుగ్రీవుఁడు మునిశాపబలమ్మున వాలిభయ మ్మొలుంగని
మాల్యవంతమను పర్వతమున నుండెను,
సీత... పోనీ!

హను... అపు డాకాలేయనందే నవంచనస్వభావుండును అల్పాయుష్మం
డునునగు రాక్షసునిచే స్వాములు కష్టమగు నవస్థాంతరముఁ
బొందింపఁబడిరి.

సీత... అయ్యో!

హను... అమ్మా! ధీరుఁడైనట్టి శ్రీరామచంద్రుఁడు కారణబలంబున
సముద్రమువలె నధీరత్వముఁ బొందెను.

సీత... మందభాగ్యను!

హను... పిదప మహాయువగు జటాయువు ప్రమాణమున మిమ్ము నన్వే
షించుకొనుటకుఁ దమ్మునితోఁగూడ శైలమునుండి శైలమును
అరణ్యమునుండి యరణ్యమును మాటిమాటికిఁ బాదన్యాసము
లచేఁ బవిత్ర మొనర్చుచుండెను.

సీత... ఎంత కష్టము!

హను... తర్వాత వాలియనుచరజనముఁ బరీక్షింప సుగ్రీవాజ్ఞచే సంచ
రించు నేను ఒకానొకవనాంతరమున దేవరఁ జూచితిని.

సీత... నిజము! నీకన్నులతో నే!

హను... మరేమమ్మా!

సీత... చెప్పు చెప్పు. ఆర్యపుత్రుఁ డెట్టివాఁడు?

హను... అవాఙ్మానసగోచరుని వర్ణింప నావశమా తల్లీ!

చరణంబు లున్నతో జ్జ్వలనఖంబులును
శంఖచక్రాంక భాస్వరతలమ్ములును!
శిరములు చిఱుతొడల్! చిన్ని నెన్నడుము
చెలునారు మణిశిలా శ్రీమండలమ్ము!
ఉరము శ్రీవత్సాంక! మరు బాహుయుగళి
యురగాయతమ్ము మహోద్దండబలము!
సరసిజరమ్యమ్ము చక్షుర్ద్వయమ్ము!
సంపూర్ణశశిసుప్రసన్నమ్ము ముఖము.

సీత...ఇపు డార్యపుత్రుఁడు కన్నులకుఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు.

హను...అవ్విధః-

సరసిజపత్రనేత్ర! చనఁజాలితి వచ్చుటి కంచు బిట్టు వం
దురుచును బాష్పబిందువుల నూపుర మంచితమౌక్తికచ్ఛవిన్
బరఁగఁగ దానిహస్తమున మస్తమునన్ ధరియించి మాటికిన్
స్మరవశుఁడై వనిం దిరుగుస్వామిని గంటిని రామభద్రునిన్.

దేవి! ఇంతయేల? నీచరణాభరణము ప్రభువునకు సర్వాభరణ మయ్యెను.

సీత...నీ వెట్లెఱింగితివి?

హను...కన్నదానికిఁ గనులు ప్రమాణము; కననిదానికి లక్షణంబు ప్రమాణము.

సీత... తెలిసినది.

హను—అపు డమ్మా-

మరకతకాంతియుక్తములు మాద్యదళుల్ ధరణీజపంక్తు లాం
తరనిపతన్నదీసలిలధౌతగిరీంద్రనితంబభూములున్
సురుచిరపాండునీచికలఁ జొక్కు..మ గాంధులఁ దన్పు వాయువుల్
ధరణిపుఁ దేర్ప వయ్యె గుణధాము భవత్సుగుణైకకామునిన్.
తన ప్రియురాలి శైవలముఖంబునఁ దార్చెడు చక్రవాకమున్
వనజమరందపానమున వాహిరి రేఁగెడు తేటిభృంగమున్
బనిపడి తమ్మిదూండ్లరుచిపాండితి నొప్పెడు రాజహంసమున్
జనని! సమాశ్రయించు రఘుచంద్రుఁడు నీదరి కంప దూతఁగన్.

కెరలినఁ బోడు నెమిళ్ళ కేంకృతుల సలికి
మొగలిపూరేకులఁ గదల్చి పోఁడులు వలికిఁ
గార్మోయి ఝంప్పరమ్మునఁ గ్రమ్మరేల
క్షణము రఘుపతిప్రాణసంశయము వొందు.

అప్పుడు మెఱపు మెఱసినంత—

'మునిఁగె నాసీత మేనెల్ల మునిఁగె నీటఁ
జిగురుఁగేల్మ్రాఁతి నున్నదే మిగిలెఁ బైట'
యనుచు నోదేవి! రఘుదేవుఁ డప్టె యుఱికి
పలుమఱుఁగొనుఁ గేలఁ జెంగలువపూల.

తరువాత నింకొక యెడకుఁ బోయి-

తేఁజివుళ్ళ పందముగఁ గల్పించి సెజ్జ
పూవొకటి కోసి నీకొప్పునను దుఱుము
'రమ్మవై దేహి! నాజీవితమ్మ! విడుమ
కోప'మని వేడుకొను నొక్కకుసుమలతను.

సీత...మారుతీ! ఇట్టిది స్త్రీలకుఁ బ్రియముగదా నాకు దుఃఖమును సిగ్గును గల్గించుచున్నదే! చెప్పుచెప్పు అధన్యనగు నాకొఱ కిప్పటికిని నార్యపుత్త్రుఁ డట్లేయున్నాఁడా?

హను...లేదు లేదు. సహాయలాభమున స్వామివారిపుడు తేరినారు.

సీత...ఆర్యపుత్త్రునకుఁ గష్టమందలి యిష్టమిత్త్రుఁ డెవఁడు చెపుమా?

హను...తర్వాత వారి నావనమునుండి గొనివచ్చి సంస్కారము శరీర జీవాత్మలంబోలె నేను రామసుగ్రీవులఁ గలిపితిని.

సీత...మంచిపని చేసితివి.

హను...తరువాత శ్రీరాముల మహానుభావతచే వాలిభయ మత్యంతమును దూరీకృతముకాఁగా, సుగ్రీవుఁ డయత్నముగనే ఋక్ష వానరైశ్వర్యమును నిఖిలదిఙ్మండలైశ్వర్యమునునగు నప్రతిహతశాసనముఁ బొందెను. సుగ్రీవుఁ డిట్టు కృతార్థుఁడై పిదప నిన్ను వెదకుపూనికఁ బ్రభుకార్యమున వ్యాపృతుఁ డయ్యెను.

సీత...ఇది నాయదృష్టము!

హను...జన్మచేఁ బరిహాసమాత్రమైనను గర్మచే దేవతల నతిశయించు వానరవీరులను ఋక్షాధిపతులను గదుపువెట్టి యాశాచతుష్టయమునకుఁ బుచ్చుచు నీదిక్కునకు యువరాజు నాయకు నొనర్చి మమ్ముఁ గొందఱఁ బంపెను.

సీత... ఈదిక్కే శంకింపఁ దగినది.

హను... తర్వాతఁ బ్రభువు శ్రీరామచంద్రుఁడు వానరవీరు లందఱు నుండఁగాఁ దొలుత గాంచినదమ్మికపై నన్నుఁ జేరఁజీరియిది యొసంగెను.

(నమస్కరించి యంగుళీయక మిచ్చును)

(సంతోషముగఁ బుచ్చుకొని చూచి)

సీత... ఇది యస్మదంగుళీయకము! తపోధను లిచ్చినది! కుమారుఁడు కొని తెచ్చినది!

(మనోవ్యాకులతదోఁప విలపించును)

హను... పాప మీయమ్మ-యీభద్రముద్రికను-

అలకలయం దమర్చుకొను నాననమందు గదించు మాటికిం
బులకితబాహువల్లరుల ముమ్మరమౌ తమిఁగౌఁగిలించు నం
గుళి నవపల్లవంబులను గోరి ధరించును వేఱవేఱ ని
శ్చలమగుదృష్టి నిల్పి కను సల్లలితంబుగ ధ్యానలీనయై.

సీత... ఇది లోకాభరణుని యాభరణము! ఇది బాణాసనపరిఖిన్నము! ఇది రాక్షసమాయాసూచకము! ఇది రాత్రుల రత్నదీపము! ఇది వదనాలంకారార్థముగఁ బరికల్పింపఁబడిన యాదర్శము!

హను... ఈమెకై ప్రభు వంతకు మూఱుంత లున్మాద మొందవలసినదే!

సీత... అంగుళీయకమా! ఇపు డార్యపుత్రుని హస్తమునుండి నీవు నెడఁబాసితివి. నిన్ను నార్యపుత్రుఁడు పాణిగ్రహణ మొనర్చెను. నీ కివ్వనిచే విపన్నత్వము గల్గినది- నీవును నావలెనే రాక్షస బందీభూత వైతివి?

హను... శ్రీరఘూద్వహు నిడువాలు వ్రేలినిం దొ
ఱంగి విరహాగ్నిఁ గ్రాఁగు నీయుంగరమ్మ
భాసురచరిత్ర! యీనాల్గువాసరములు
విశ్రమము నొందు నీవ్రేలి నాశ్రయించి.

సీత... ఇది కొంత యూఱటగదా!

హను... బలారె!

రెల్లువలె విరహాభరమున
వెల్లనయగు నంగకముల వెలయఁగఁ బులకల్
నల్లఁదన మొదవె నుంగర
మల్లన నంగుళిని దొడిగినంతన సతికిన్!

సీత... ఈదివ్యానామాక్షరములనో రాఁబల్కెదను.(చేతనెత్తి చూచును)

హను... అకరుణరుచిరమైనదోసిట నచట నచట
జోటజోటన రాలి కన్నీటిచుక్క లెసఁగఁ
దెగిన ముత్తియములజిగి నెగడుకతనఁ
గములగర్భంబునను హిమకణములట్లు.

సీత... భద్ర! నీదర్శనమాత్రమున నన్ను దైవ మభిముఖ మయ్యెనని తెలిసి కొంటిని. మఱియు నంగుళీయకము తాకినంతనే యార్యపుత్రు నాలింగన మొనర్చుకొన్న ట్లయినది. ఇపుడు మరల వారి మాటలు విన నాహృదయము కుతూహలపడుచున్నది. అంతియ కాని మఱియొక గుఱుతుకొఱకుఁ గాదు. ఆర్యపుత్రుఁడు నమ్మికకుఁగాఁ జెప్పినమాట చెప్పుమా!

హను... మాయాలోకమున నున్నమిమ్ము దృఢముగ నమ్మించుటకుఁ గా నిదియుఁ జెప్పిరి-

"జాగొనరించి దీపమును నన్ను మొనర్చినవెన్క నీదుశ
ఖ్యాగ్రహ మేను జేర మధురాంచితభావల, 'దొంగ వీవు నిన్
బాగుగ శిక్ష సేతు,నని బాహుల విచ్చిన మల్లెదండతో
నాగతి కట్టికట్టితివ యంతకు గట్టిగ వాదు డెందమున!"

సీత... (సంతోషముతో) ఆశాలతా! ఇపుడు పూర్వ [illegible] నీ కమృతసేచనము సేయుచున్నాఁడు! హృదయమా! ఆర్యపుత్రుఁడు నీలో నున్నాఁడు! జీవితమా! నీవు యమలోకమునకుఁ బోవుచు నగముద్వారములోనే తిరిగివచ్చితివి!-.........

మారుతీ! యేమో చెప్పవలయునని యున్నది; ఏమి చెప్ప
వలయునో తెలియకున్నది. సీతకు నీ వాయుమూర్తి రఘురామప్రాణములతో
నీవు నాకుఁ బ్రాణము వైచితివి

హను...(అధోముఖుఁడై నిల్చును)

సీత...వాయుకుమారా? అన్నట్లుగ మఱచితిని - ఏయుపాయమున
మహాసముద్రము లంఘించి యిచ్చటికి వచ్చితివి?

హను...అమ్మా! తరువాతి వృత్తాంతము వినుము. అప్పుడు వానరసైన్యము
ప్రభునాజ్ఞను దైవనిర్మాల్యముంబలె శిరస్సున ధరించి యీ
దిక్కునకు బయలుదేరెను.

జలదసమూహవృతంబులగు క్ష్మాధరగహ్వరమధ్యసీమలన్
జలజలపాఱు నేళ్ళ యిసుచక్కఁదనమ్ము వనాంతరంబులన్
జలనిధి యంచునందు కొనసాగెడు చల్లనిగట్టు యంతటన్
బలితపుదీక్షను న్వెదకినారు కపీశ్వరు లింతకాలమున్.

తరువాత గడువు దాటవచ్చుటచే వానరులు తెల్లఁబోయి ప్రా
యోపవేశన మొనర్చిరి.

సీత...అయ్యయ్యో!

హను...అపుడు జటాయువు సోదరుఁడు సంపాతియను గృధ్రరాజు
మాటఁబట్టి మే మున్నతావునకు వచ్చెను.

సీత...వచ్చి?

హను...స్వామినీ! నీయీయవస్థను గలిసి మెలసి యున్నవానివలెఁ
గన్నులకుఁ గట్టినట్లు మాకుఁ దెలిపెను.

సీత...ఆహా! ఉపకారపక్షమ్ముగదా యీజాతి! మున్నీతనిసోదరుఁడు
తాతజటాయువు నాకారణమునఁ బ్రాణములు వదలెను.

హను...ఆమహనీయుని యుపదేశమువే మహార్ణవము దాటితిని;
ఈయుద్యానమును జేరితిని.

సీత...నీవు నాశోకసాగరమును దాటించితివి. వ్యసనకీర్ణధారా! మారుతీ!
చెప్పుమా యీవ్యసనమునకుఁ బర్యవసానకాల మున్నదా?

హను...అమ్మా! ప్రభువు సందేశించియున్నారు.

సీత...ఏమి నాకు సందేశకూడ కలదా? అనుగ్రహింపబడితిని.

హను...ఇది భర్తృసందేశము.

'ధనువు వంచి మున్ను ధరణీశుసభలోన
గురుగృహంబునుండి గొంటి నిన్ను;
ధనువువంచి యిప్పుడును యుద్ధరంగాన
గొందు నిను దశాస్యుబందినుండి.'

సీత...రాక్షసుని ప్రాణములు తొలుత గ్రహించి పిదప నన్ను గ్రహించు నా యార్యపుత్రుడు? అయిన నిపు డేల విలంబింతువు? వేగమే వెళ్ళుము. ఋషి యనుగ్రహమునకు నీచూడామణి నందుకొనుము. (తనలో) ఆర్యపుత్రుడిది చూచి నా నాయపేక్ష నెఱుంగగలడు.

హను...(తనలో) ఓహో! దేవియు చితజ్ఞతయు బరేంగితజ్ఞానమును. (పైకి) దేవి యనుగ్రహించుగాక (అందుకొనును)

సీత...ఆర్యపుత్రుడెట్లయిన శోకపరవశుడుగాడో యట్లు నావృత్తాంతము వారికి జెప్పవలయు.

హను...అనుగ్రహము.

సీత...నీ విపుడ వెళ్ళుము. నేను తొల్లిటివలెనే శింశుపాసంశ్రితనై మీవృత్తాంతము ప్రతిపాలించుచుందును.

హను...దేవియాజ్ఞ.

పాణిం గొన్నధనుస్సు దైత్యవధతో వర్జించి గోధాంగుళి
త్రాణస్థానములం గిణాంకములతో రాజిల్లుచున్ విత్యక
ల్యాణశ్రీకలశాతపత్రవరరేఖాన్వితమౌ కేల నీ
వేణీభారము శ్రీరఘూద్వహుడు దేవీ! చిక్కెడల్పుం జుమీ!

సీత...నీ కళ్యాణ్ము గుగాక; (నిష్క్రమింతురు)

అంగుళీయాంకము

విష్కంభకము

(విద్యాధరుండు ప్రియురాలితోఁ బ్రవేశింతురు)

విద్యా... సౌదామిని ! నే నిందఱక విద్యాదైవతము నారాధించుటచే మహేంద్రసేవాకాల ముపలక్షింపలేదు. కాన నీ వలసియున్నను నన్ననుసరించి రావలయును. వేళమించకుండ వేగముగాఁ బోవుదము.

సౌదా... వచ్చుచున్నాను!

విద్యా... రమ్మి సౌదామినీ !

వలచుపూదండమెఱుపులవాసిఁ బెంపఁ
గప్పుల హారంగు హరివిల్లుకాంతి నింప
నొప్పనీకొప్ప కొమ్మెగు లొప్పులాఁడి!
బిగ్గ బంధింపు; ధరియింపు బిగుతు రైక.

[ఇద్దఱు నాకాశయానము నిరూపింతురు]

విద్యా... సౌదామినీ ? చూడు చూడు !

కొండకోఁ నుండి, కాటుకగుండయట్లు
నీలరుచిమైననింగికి నెగయు మనకు
వసుధ గన్పట్టుచున్నది వసన వెట్టి
తనపదార్థముల్ తాన మ్రింగునదివోలె.

సౌదా... ఆర్య ! కులపర్వతము లిపుడు కన్పట్టియుఁ గన్పట్ట నట్లున్నవి.

విద్యా... ఆహా ! అభ్రగమనము నాకెంత శోభనమైయున్నది ! ఒక వంకఁ బ్రియాపయోధరస్పర్శము! ఇంకొకవంక దిగ్వధూపయోధరస్పర్శము!

మరకతచ్ఛవియగుస్త్రీ మేఘమార్గమంద
పై స్పృశించెడు స్వర్గీయమారుతములు;
కంకణమణీవినిర్గతకాంతివితతి
నొరయుదు స్నేను సజలమేఘోదరముల,

[నేపథ్యమున]

దనుజులతాఁకు నందని హుత మ్మొకఁ డగ్నివహించుఁగాత; వ్యో
మనది మునింగి సప్తఋషిమండలి సంధ్యజపించుఁగాత; సూ
ర్యుని హయరాజి మందరము నొందుట సూటిగఁ బోవుఁగాత; వం
చనభయమున్ సతిఁబొందితి; స్వర్గ మార్గముఁ బోవఁగఁ నాఁకయున్ !

విద్యా... ప్రియా! ఇది జగన్మోహనావళి యున్నది! అదే ఋక్షేశ్వరుఁడు తాత జాంబవంతుఁ డిటువచ్చుచున్నాఁడు.

(తరువాత భేరి మ్రోఁగించుచు జాంబవంతుఁడు ప్రవేశించును]

నముచిం జిమ్మెను జిష్ణువన్న నగయున్ శ్రీపాకశత్రుండు పా
దముపొంత న్నతఁ డెటుల బొందెఁ బోలెన్ దాడించితిన్ దుందుభిన్
గ్రమత న్నేఁడును రావణుం డనియు శ్రీరాముండు తొల్లింటి కా
ర్యమున న్నన్నను బూన్చె - లోక ముచితవ్యాపార మర్థింపదే !
ఈభారము మిక్కిలి గొప్పది; యొప్పుగ నెఱవేర్తును.

[దనుజులతాఁకునందని హుతమ్ము - అను పద్యముఁ జదివి నిష్క్రమించును]

విద్యా... ప్రియా ! ఇది జగత్ప్రియము. నావ నాఁడు కడతేఱినాఁడు!

సౌదా... హృదయము చల్లఁబడినది. దివస మతిక్రమింపఁగా వార్త పుట్టినది - రాముఁడు రావణునిచేతఁ దక్కిన రాక్షసకులము నెల్ల నిశ్శేష మొనర్చెనని.

విద్యా... ఇపుడా కొంచెయుఁ దీఱినది ముల్లోకములు నిష్కంటకము లైనవి.

సౌదా... ఇప్పుడు పతివ్రతలహృదయముల కుచ్ఛ్వాసము కలిగినది.

విద్యా... ఇప్పుడు కోరిన కోర్కెనెఱవేఱుటచే సంఫుల్లాత్ముఁడగు సహా సాత్ము సంభావింతము.

(నిష్క్రమింతురు)

—సప్తమాంకము—

[సన్నాహవేషముఁ దీసి శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణ
విభీషణసుగ్రీవులతోఁ బ్రవేశించును]

రాము... మిత్రమా ! విభీషణా !

పట్టణమ్ముఁ బ్రవేశింపు; ప్రభువు లేని
ప్రజల వీక్షింపు; యుక్తకర్మములఁ దీర్పు;
గొప్పకడగండ్లలముఁ దమకొలమువారి
నారసి సమాశ్వసిల్లుఁ గా పౌరవితతి.

విభీ... ప్రభువు ప్రసన్నుఁడగుఁగాక! నేను బంధుస్నేహము లేక చెప్పు
నది కాదు–

సాధుజన మేడ? మేము రాక్షసుల మేడ? .
అయిన నన్నలరించు మీయాశ్రయమ్ము
డెప్పరపుఁబంట నిల్కడదప్పదంట
కాదు తరితీపు నా కన్నగారి కలిమి.

రాము... ధర్మము కాదిది; సిరిరా మోకా లొడ్డరాదు.

సుగుణభూషణ ! నీయన్న విగతగుణుఁడు
మించి నీతోడనే వెలారించినట్టి
ధర్మ మిప్పుడు నీమసదమ్ము నంటి
పదము మోపుతఁ బౌలస్త్యపదములందు.

విభీ... దేవ ! ఇది మొదలుగ—

స్థానమైతిని నేను సమ్మానమునకుఁ
గరుణ విరిసిననీచూడ్కి వారయఁ గనుట
హారుఁడు చేకొంట మనసంపుటగమపుటియఁ
దాల్చుచున్నారు బుధులు మస్తకములందు.

రాము... మిత్రమా! సుగ్రీవా! నీసఖుఁడు విభీషణుఁడు పర్యాకులుఁడై నట్లున్నాఁడు. కృతకరణీయుఁడగు సీతని లంకాప్రజలతోఁ గలుపుము.

సుగ్రీ... దేవర యాజ్ఞ. లంకేశ్వర! రమ్ము.

[సుగ్రీవవిభీషణులు నిష్క్రమింతురు]

రాము... విభీషణప్రతిష్ఠాపనమువలన నే నిపుడు కృతార్థుఁడ నైతిని. ఏమన-

కానలువాఱెడు నర్థులకోర్కి దీవ
నిష్ఫలంబగు నేని సాన్నిధ్యమునను
వానిసంపద నటుని సంపదవిధాన
ఛత్రచామరమాత్రలక్షణము గాదె?

[ప్రవేశించి]

సుగ్రీ... జయము దేవా!

రాము... సుగ్రీవ! వెళ్ళిన వెంటనే వచ్చితి వేమిది?

సుగ్రీ... దేవ! ఇది విభీషణవచనము-దేవి యెందనుకఁ బట్టణమునుండి నిష్క్రమింపదో యందనుక నేను బట్టణము ప్రవేశింపనని.

రాము... (సబహుమానముగ) అట్లయిన నీవె నీసఖుని గొని రమ్ము.

సుగ్రీ... ప్రభువునాజ్ఞ. (నిష్క్రమించును)

(సవితర్కముగా)

రాము... వాలిం జంపి మహార్ణవమ్ము నచలవ్రాతమ్మునం గట్టి యెట్లో లంకాపురిఁ జేరి బాంధవసహాయోపేతునిన్ రావణు నేలం గూల్చి కపీంద్రమూటపయి దేని న్నే నిరీక్షింతు నా రోలంబాలక యున్కిఁ బొందదుగదా లోకాపవాదాపదన్.

లక్ష్మ... ఆర్యుఁడు ప్రసన్నుఁ డగుఁగాక.

స్త్రీస్వభావంబు సుఖము వాంఛించుచుండు;
దుర్వినీతులు ఖలులు దైత్యులు కరమ్ము;
మనము దూరస్థులము; కాన మనవిసేతు-
ప్రభు! పరీక్షింపఁదగు దేవిభావశుద్ధి.

రాము... లక్ష్మణ ! హనుమంతుఁ డెక్కడ ?

లక్ష్మ... అతఁ డిప్పుడు యుద్ధభూమియందు-

చిన్నమైన శైలముల్ తొలఁగఁజిమ్ముఁ గపీంద్రుల లేవనెత్త; బిం
కమ్మైన లాగు రాక్షసముఖంబులఁ జిక్కినఋక్షరాజులన్;
నెమ్మదిమై వలీముఖుల నిర్ఝరవాహుల సేదదేర్చు; సం
ద్రిమ్మనున్న నక్రములఁ దన్నును దైత్యకళేబరంబులన్.

రాము... ఇతని కీపని తగియే యున్నది.

(నేపథ్యమున)

తొలఁగుఁ డార్యులారా ! తొలగుఁడు.

రాము... లక్ష్మణ ! ఏమిది ?

లక్ష్మ... ఆర్య ! ఇది యార్యురాలి యాగమనము.

రాము... దేవినిగూర్చి మహాజను లేమందురో గదా! లక్ష్మణా! సుగ్రీవు నాజ్ఞాపింపుము 'ప్రజలఁ దొలఁగింపవలదు. యానమునుండి డించి మైథిలిని వెల్లడిగఁ గొనిరావలయు' నని.

లక్ష్మ... చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

రాము... దైత్యవిభుఁ బంక్తివదను నధఃకరించి
నన్ను మనసార సేవించుచున్న జనక
పుత్రి రూపమ్ము చారిత్రభూషణమ్ము
సర్వజన మారయుంగాక జంకు లేక !

[తర్వాత సీత లక్ష్మణసుగ్రీవులతోఁ బ్రవేశించును]

[నేపథ్యమున]

ఓహో ! లక్ష్మణసుగ్రీవుల సాధ్వాచారము !
దూరానతశిరు లౌచు నమ
స్కారము నొనరించు వీరిసదమలదృష్టుల్
తిరుగఁ బడుచున్నవి వ
హవ్వారే ! యీ రాజకన్యపాదములందే !

సీత... మహావనము నన్నట్లు తలంచునో ! ఆర్యపుత్రుఁడు నన్నట్లు తలంచునో ! స్త్రీస్వభావము నమ్మఁదగనిదిగదా! ... అధన్య నగు నాకొఱకుఁగా ననర్థసాగరమునఁ బడిన యార్యపుత్రుఁ డాత్మీయ బాహువుచే నుత్తీర్ణుఁడయ్యె-మారుతి నిజమే చెప్పెను-మొదట ధనువుచేఁ బరిగ్రహించినదాని నిపుడునుఁ ధనువు చేతనే యుద్ధరింపఁ గలఁడని.

[అందఱును సమీపించి]

లక్ష్మ... ఆర్య ! జయము.

సుగ్రీ... దేవా ! జయము.

సీత... ఆర్యపుత్ర ! జయము.

రాము... దేవి ! ఇటు—(అర్ధోక్తియందే మోము త్రిప్పికొనును)

ఉభయులు... ఏమి చెపుమా యిది !

రాము... లక్ష్మణ ! హనుమంతుని బిలువుము.

లక్ష్మ... చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

రాము... సుగ్రీవ ! నీ వీమెను మున్ను జూడలేదు.

(సుగ్రీవుఁడు భీతుఁడై నిల్చును)

రాము... ఇప్పుడు చూడుము మున్ను జూచి యెఱుఁగని విరహచరిత్ర మును-

చందనపుఁబూఁత చక్క నెడంద నెసఁగఁ
గడు గుబాళించువిరులు క్రొమ్ముడిఁ బొసంగ
మించు చెంగావిచీర ధరించి యీమె
తీవ్రత వహించు బళి విరహవ్రతమ్ము!

సుగ్రీ... దేవ ! అతిగౌరవదోషమున నే నీమెను దేవర జూడుటకుఁ గొనివచ్చితిని.

రాము... నిజము లక్ష్మణుండును జూచియుండఁడు.

సీత... అయ్యో! అనసూయాదేవి యనుగ్రహముకూడ నా కిపుడు శాప మైనదే !

[లక్ష్మణుఁడు హనుమంతునితోఁ బ్రవేశించును]

లక్ష్మ...జయ మార్యా!

హను...దేవ ! జయము !

రాము...లక్ష్మణా! చూడుఁ డీమెను సిపును హనుమంతుఁడును-

[ఇర్వురును సీతను జూచి మొగము ద్రిప్పికొందురు]

హను...దేవ ! లంకలో నేను జూచినయామె వేఱు; ఈమె కాదు.

సీత...ఆర్య ! ఒకమనవి !

రాము...నీరూపమే మనవి సేయుచున్నది.

సీత...కుమారా ! నామాటవినుము.

లక్ష్మ...నీమాట వినుటకు ఫలమే యిది.

సీత...వినుము మారుతీ !

హను...గతించిన దాకాలము.

రాము...ఈమె యింకను నాయెదుట నిల్చియున్నదా ?

దినదినంబును సంకేతమున నిశాట
విటులను విరాళిఁ గవియుచు విటుకులాఁడి !
దండకాటవిఁ గికురించి యుండు దేమొ
వెడఁగుబడుగుల ఋజుభావజడుల మమ్ము!

[నవ్వుచు]

సీత...ఆర్యపుత్త్రుఁడును బరుసముగ మాటలాడుచున్నాఁడు !

సుగ్రీ...భర్త పల్కినయీకానిపల్కు విని యు

పక్కన న్నవ్వుచున్న దీపడఁతి యూర !
కాంత లందఱలోన నీకాంత మిపుల
నధమ కానోపుఁ; గానోపు నధికురాలు.

పరిభుసన్నిధినుండియీామె వెడలింపఁబడుఁగాక. చితాగ్నికిఁ రా
హుతి యేల ?

లక్ష్మ...ఈమెను శరీరముతోఁ బంపరాదు.

హను...దేవర యీామెకుఁ దగినదండము విధింతురుగాక;

సీత... ఆర్యపుత్రుఁ డనుమతించిన నగ్నిఁ బ్రవేశింపఁ గోరుదును.

రాము... లక్ష్మణా ! ఈపతివ్రత యిచ్చను నెఱవేర్పుము.

లక్ష్మ... చిత్తము. (తనలో) ఇపుడు సంతోషముగ నున్నది. (వెలికి) దేవి ! రమ్ము.

సీత... హృదయమా ! ఆర్యపుత్రునిపాదములకుఁ బ్రణమిల్లుము.

[లక్ష్మణుఁడు సీతయు నిష్క్రమింతురు]

రాము... సుగ్రీవా ! నీవును హనుమత్ప్రముఖసైన్యముతోఁ గూడి హతశేషులగు రాక్షసులనుండి కుమారుని రక్షింపుము.

సుగ్రీ... దేవరయాజ్ఞ.

[సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుఁడు నిష్క్రమింతురు)

రాము... ఏమిచెపుమా ప్రత్యక్షమునుగూడ నప్రమాణ మొనర్చి నా మనము సీతయెడ నబహుమాన మగుచున్నది? విడిచియు విచారింపనేల? కేవలముగ లోకహితార్థమే నాయత్నము.

(కంటకితసర్వాంగుఁడు లక్ష్మణుఁడు ప్రవేశించును)

లక్ష్మ... ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము!

రాము... వత్స! లక్ష్మణా! మేఘాంతరచరుఁడగు మేఘనాథునింద్రజిత్తును జయించినవాఁడవు. అట్టి నీగాత్రయష్టియుఁ గంటకిత మయ్యెను. చెప్పుచెప్పు యెందుండీ యీయావేగము?

లక్ష్మ... ఆర్యపాదుల శాసనమున సముద్రతీరమునఁ గాసారదారుని కరముల నగ్ని ప్రజ్వరిల్లఁ జేసితిని. అంత దేవి ప్రళయాగ్నివలె నంతట జ్వలించుచున్నయగ్నికి ముమ్మాఱు ప్రదక్షిణ మొనర్చి నీకును నయోధ్యావాసులగు గురుజనులకును బ్రణమిల్లి నన్ను జూచి యిట్లే గురువచన మొనర్చువాఁడవు కమ్మని పలికి భరతశత్రుఘ్నుల కిట్లే చెప్పుమని చెప్పెను. తరువాత నామె యిట్లన్నది - భగవంతుఁడా ! అగ్నిదేవా ! నీయెదుట నేను సత్యము చెప్పుచున్నాను. మెలకువనప్పుడు రాక్షసభుజస్పర్శ

మైనది. లంకయందు పాదస్పర్శ మైనది. అని నిర్విశంకముగ
జలముంబలె జ్వలనముం జొచ్చెను.

రాము... ఆశ్చర్యము!

లక్ష్మ... అపు డాకసమున శంఖపటహములు ప్రవర్తిల్లినవి. అంత-
దావుల నిల్చి మేము స్తిమితంబగుచూడ్కులం జూడ నంతట౯
ప్రావృష వైద్యుతవ్యతికరప్రభ వెల్గెడుమూపుం దాల్చి సీ
దేవి వసుంధరాత్మజ సతీమణి మున్నిడికొంచుం బేర్మిమై
దేవముఖమ్ము శ్రీజ్వలనదేవుండు కట్టెదుటం గనంబడె౯.

వేలావనకుసుమితతరు
జాలము విడి నింగి నలుపు సలుపం దేటుల్
వేలుపుం గ్రొవ్విరి వానలు
చాలుగం బడెం గన్నమొరగె, జ్వలనుం డంతన్.

రాము... ఆశ్చర్యమే! రమ్ము. చూతము.

(ఇరువురు పరిక్రమింతురు)

(నేపథ్యమున దివ్యగంధర్వులు గాన మొనర్తురు)

ముల్లోకముల గర్భమున నొక్కమూలం
జల్లగా వర్థిల్లుచాడ్పునం దాల్చి
యోగనిద్రారతి నుదధిమధ్యమున
భోగీంద్రశయ్య నొప్పుగం బవ్వళించి
స్తోతయు హవ్యమ్ము హుతవహుం డనంగ
నీతండే యని శ్రుతు లెన్నం బొల్పారు
నారాయణుండవు నళినాక్ష! నీవు
శ్రీరమాదేవి ధాత్రీపుత్రి సీత!

(నేపథ్యమున నితరులు గాన మొనర్తురు)

హిమరుచిం బొల్చు సింద్రిగ జేంద్రికన్న
ఛామరము దానమున నల్పునల్పి చదల

సురనదీపద్మరేణుధూసరిత మైన
మారుతము నీరణశ్రమ మాన్చెఁగాక!

రాము... అశ్రుతపూర్వ మీగ్రామరాగము!

(ఉభయులు నాకసముఁ జూతురు)

రాము... లక్ష్మణ! చూడుచూడు. భూమ్యాకాశములు ప్రభానుశేష
ములవలన నూతనములై కన్పట్టుచున్నవి-
సేతుశైలంబు లివి మేరుశృంగము లటు,
లీవనావళి కల్పవనావళిగతిఁ,
గనకకాంతుల మించు నీకపిచయమ్ము
మెఱుఁగు వెట్టినరీతిని మెఱసె నిపుడు!

(నేపథ్యమున)

నేను నారదుఁడ; దేవశాసనమున వచ్చుచున్నాను.

(ఇర్వురును సవినయముగ నవలోకింతురు)

(ప్రవేశించి)

నార... జయము జయము కారణమానుషుఁడగు రావణాంతకునకు.

రాము... లక్ష్మణా! నమ్మగాని యాశ్చర్యముఁ జూచుచున్నానే!

నార... ఇంతకంటెను ఆశ్చర్య మేమి? ఎల్లరకు నభిగమ్యులగు నింద్రాది
దేవతలు స్వయముగ రావణుని లంకకు వచ్చుచున్నారు.

రాము... కావున నేత్రప్రభాప్రవాహము! భగవత్ప్రసాదమునఁ బ్రపూతుఁ
డనైన నన్నన్యునివలెఁ జూచుచున్నారు.

నార... ఏనిమహిమ మక్షరమూర్తి ఋషి. నుతించు
వేయితెఱఁగుల కర్మముల్ వేనినెనయు
లోకభర్త మేధాతిథి మేకమఘవుఁ
డశనికేతు వషాంవర్షి యతఁడె యితఁడు.

రాము... భగవంతుఁడగు మహేంద్రునకుఁ బ్రణామము,

నార... నలుపుం జాయల మించు కంఠములతో నాగేంద్రహారాళితో
జ్వాలనోద్యత్కణగర్భనేత్రములతో భాసిల్లుచున్నాడు వీ
రలె రుద్రుల్ పదొకండు చంద్రకళలం బ్రత్యేకముం దాల్చి యా
వల శేషించిన వానిచూర్ణముఁ బలెన్ భస్మంబు మైఁ దాల్చుచున్.

రాము... వర్ణోత్తములగు దేవతలకు నమస్కారము.

నార... వీరు వసువులు- వీ రశ్వినులు.

రాము... లోకహితపరాయణులగు దేవతలకు నమస్కారము.

నార... మనువు మొదలుగ దశరథావనిపుదాఁక
వెలయు నీపితృదేవతల్ వీరె చూడు
మింద్రుఁ డిటు కల్మి రోసి నీవిచ్చుపిండ
మును నిరీక్షింతు రాసమై దినదినంబు!

రాము... వీరె లక్ష్మణా! మన నాన్నగారు చూడు
కౌఁగిలించుచున్నారు దృక్తతిని మనల;
సత్యము నచంచలముగ రక్షణ మొనర్పఁ
బ్రాణములతోడ నన్నును వదలినారు!

లక్ష్మ... అహ్హ! స్వప్నమువలెఁ బొమగట్టుచున్నది!

రాము... భగవంతుఁడా! దేవతలు ఋషులు పితరులు రాఁ గారణమేమి?

నార... సీదేవియగు సీత పాతివ్రత్యానుభావము.

రాము... ఈయద్భుతదర్శనమే నాకు విశ్వాసకారణము. అయినను
నన్నింకను సందేహపఱచుచున్నది యామోహపశోభానిమిత్తము!

నార... ఏ మేమి? ఎఱుఁగవా నీ మోహపశోభకుఁ గారణము?

రాము... భగవంతుఁడా! యెఱుఁగను.

నార... మహర్షిపత్నియగు నాయనసూయాదేవి వరప్రసాదముకదా!

రాము... దండకారణ్యమందును నాకిది సందేహాస్పద మయ్యెను!
పరమార్థ మెఱుఁగనైతిని.

నార... ఆమెకు శరీరగతమైన దేదియు నీదర్శనమార్గమున నలంకార రూపమగుచు. కావున నే-

నేలఁ బారవైచినంటుదూలి యదియె
పొలఁతిమేనికి గంధంపుఁబూఁత యయ్యె;
నాశ్రమమహీజముల రాలు నాకు లవియె
కలికిముంగురులకు నలంకార మయ్యె!

రాము... దేవశాసనము నెఱవేఱినది. సత్యవాదివియు సమాధిచతురుండవునగు నీవే ప్రమాణము.

లక్ష్మ... (తనలో) ఓహో! మందబుద్ధులమగు మేము వచనవిస్ఫులింగములచే రుష్టినను మహాదేవి వికృతి నంద దయ్యెను!

రా... భగవంతుఁడా! దేవతలుఁ బితరులు మహర్షులు నే మాజ్ఞాపించుచున్నారు?

నార... 'రామజీవితములోఁగూడ నివనవాసము సమాప్తమైనది. కావున దేవితోఁగూడ నయోధ్యాపురముఁ బ్రవేశింపు' మని.

రాము... అనుగ్రహింపఁబడితిని.

నారా... కాన దేవిని గొనిరా లక్ష్మణు నియోగింపుము.

రామ... (జనాంతికముగ) లక్ష్మణా! ఇపుడు కర్తవ్య మేమి?

లక్ష్మ... ఇంకను బరీక్షింపఁదగిన దేమి? ఆమె పరిశుద్ధికి దేవతలుఁ బితరులు మహర్షులును సాక్షులు.

రాము... (వెలికి) లక్ష్మణా! మహర్షి శాసన మనుష్ఠింపుము.

లక్ష్మ... చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

నార... ఓహో! నీయనుభావము విస్మయనీయము!

రావణుండు త్రైలోక్యవిద్రావణుండు
నీధనుస్సున నిష్ప్రాణ నిర్గెఁ గాన

నోయీ రఘువీర! హారిధరు స్నాకట జలధి
సుహితముండలమ్ము శసమాత్ర మగుచు.

రాము... దానికి దేవతలు మునులే కారణము.

(తరువాత సీతయు లక్ష్మణుడును ప్రవేశింతురు)

సీత... శోచనీయ మీవృత్తాంతము- కాదుకాదు- సంతోష కారణమే.
ప్రస్థానసమయమున నెట్లో యాపాపుని హస్తస్పర్శమును లం
కయందు బాదస్పర్శమును గల్గినవి. ఆపాపుని శరీరస్పర్శముచే
శాంసులము లగు గాత్రము లగ్ని చేగాక యింకెట్లు పరిశుద్ధ
ములు కాగలవు ?

రాము... దేవీ ! ఇటుఇటు-

ధర్మశీలవయ్యు ధరణిజా ! నాచేత
సంశయింపబడి తసంగతముగ;
నెటులు విశ్వసింతు రెడబాటు ఘటియిల్ల
దక్కు-చెలుల శంకదక్కి-ప్రియులు ?

సీత... ఆర్యపుత్రుడు యదార్థము నెఱుంగును.

రాము... దేవి ! అనురక్తుడనైన నాయవిశ్వాసము ఫలవంతమే
యైనది. దేవతలును పితృలును మహర్షులును బ్రత్యక్షమైరి.
(తరువాత గృతాభిషేకుడు విభీషణుడు ప్రవేశించును)

విభీ... దేవా ! జయము జయము.

రాము... విభీషణా ! లంకావార్త లేమికి

విభీ... లంకయందలి మహాజన మెల్ల బ్రభువుగూర్చి యాలోచించు
చున్నది.

రాము... ఏమేమి ? (వ్యాకులుడై నిల్చును)

విభీ... 'పాలలో గల్లు కలిసెనని శంక గలిగినది! మేల్మిబంగార మగ్గిలో

చేయనేల ? చీకటి దివ్వెను వలువు సేయఁగలదా, యని.

రాము... జననాథుఁడు నీనుడుచే నిపు డూఱట కల్గినది.

విభీ... దేవ ! నాగరకులు మహాదేవిని గూర్చి వంచిన తలల నింకను నెత్తలేదు.

రాము... సీత యెంత మహానుభావు రాలో తెలిసికొంటిని.

విభీ... మఱియు పూజ్యుఁడగు కుబేరుని సొత్తిది!

పుష్పశరసమాన ! పుష్పకాఖ్యవిమాన
వసతి యిదియె సుగుణవసతి ! చూడు!
ముజ్జగమ్ము గొనియు ముజ్జగమ్మును గొన
నాశవోలె సావకాశ మగును!

రాము... లోకపాలుఁడగు పూజ్యునకుఁ గుబేరునకుఁ బంపివేయుఁడు.

నార... కాదు కాదు. రాక్షసుఁడు కలకాల మనుభవించుటచే మలీనమగు నీవిమానమును దేవియు నీవు నారోహించుటచేఁ బవిత్రీకరించి తర్వాత నయోధ్యనుండి కైలాసమునకుఁ బంపుఁడు.

రాము... చిత్తము లక్ష్మణా ! మొదట దేవిని రథ మెక్కింపుము.

లక్ష్మ... చిత్తము.

[సీత చకిత యగును]

రాము... (నవ్వి)

కలికిరో ! నేను రాముఁడనుగాని దశాస్యుఁడఁగాను; నీకా రథ
స్థలికి నయించువాఁడు సహజన్ముఁడు- సూతుఁడు గాఁడు నమ్ముమీ
పలుకు లిఁకేటికీ? వికచపద్మదళారుణమా కరాంగుళిన్
వెలయుచునున్నదే యిది యవింకితముద్రిక భద్రకాంతియై !

సీత... ఆశ్చర్యమణులకు నిదే యంజలి. లేకున్న నిపు డెట్లార్యపుత్రుని రాక్షసుని బరమార్థముగ నెఱుంగుదును ?

లక్ష్మ... అమ్మా! నీశాసనమున నాఁడు దండకాటవిని విడిచితి నేఁ
జూపుచో-

నా వ్రతమె నన్నుఁ గాచు బాణములుగావు
దైవమే సాక్షి యంటి యథార్థ మయ్యె!
నపుడు సామాన్యదృష్టి నే నన్నమాట
సైపు మీ చరణమ్ములే శరణ మమ్మ (ప్రణమిల్లును)

సీత... కుమారా! లెమ్ము లెమ్ము ఇంకఁ దప్పేమి? రక్కసునితల
తాఁకుటచే పాంసులములగు పాదము లిపుడు కుమారినిచేఁ క
డుగఁ బడినట్లు పరిశుద్ధము లైనవి.

(నేపథ్యమున)

దేవరయు దేవి నెఱపు ప్రభావమహిమ
బళిర! యతిమానుషం బౌచుఁ బరిఢవిల్లె;
అతఁ డాత్మనిశ్చయము నిరాకరించె;
ఆమె యవికారయై యగ్నియందు నిలిచె.

నార... భద్రముఖ! భగవంతుఁ డగ్నిదేవుఁడే నీ కిపుడు సాక్షి యయ్యె!

(ఆకసమున శంఖపటహములు ఎల్లరు నాశ్చర్యమునఁ జూతురు)

నార... భద్రముఖ! స్వవిక్రమణముచే దేవతలు నీనిష్క్రమణమును
ప్రేరేపించుచున్నారు

రాము... రమ్ము వైదేహీ!

మంగళ మెసఁగ దేవి నమస్కరింపు
దేవశాసనశంసి నీ దేవఋషిని;
వేద ముపవేదములతోడ బ్రోదిసేయ
బ్రహ్మచేఁ బాత్రముగఁ జేయఁబడిన ఘనుని!

(చేయిపట్టుకొని చూపును)

సీత...(నమస్కరించి) ఇపు డార్యపుత్రుని చేయి సోఁకుటచే సద్భుతాంగుళీయకము ప్రమాణ మైనది. రాక్షసమాయనుండి విడుమరఁ గాంచితి నని తలంచుచున్నాను.

రాము...మున్ను రాక్షసమాయచే వంచింపఁబడిన నాకు నాశ్చర్య చూడామణి దేవిదెస విశ్వాసకారణ మైనది.

నార...భద్రముఖ! దేవతల ననుగమింతును. నీకుఁ గ్రమ్మఱ నేమి ప్రియము చేకూర్తును?

రాము...కృతార్థుఁడను నేను! ఇం కేమి వాంఛింతును? అయిన నిది యగుఁగాక!

భరతవాక్యము.

అమరాధీశుఁడు మంత్రహవ్యముదితుండై చక్క వర్షించుతన్!
సుమబాణుం డపథమ్మునుండి మరలించుంగాత బాణంబులన్!
దమధర్మంబు నెఱింగి తాల్చెదరుగాతన్ ఱేండ్లు పట్టంబులన్!
విమలప్రజ్ఞ రహించుఁగాత సతమున్ విఘ్నంబులే కున్నతిన్!

ఓం తత్సత్.

నాట్యభారతీగ్రంథమాలిక.

నాట్యకళాభిమానులారా !

రమారమి 2000 తెనుఁగు నాటకము లమ్మకమునకు సిద్ధముగా నిపుడంగళ్లలో నున్నను, ఉత్తమనటులు ప్రదర్శింపఁ దగినవిగాని, విద్యార్థులు పఠింపఁ దగినవిగాని, కళాపారీణులు మెచ్చుకోఁ దగినవిగాని, జనసామాన్యము కని యానందింపఁ దగినవిగాని యెన్నో లేవు. నిరక్షరకుక్షు లగు నాటకరచయిత లనేకులు ప్రబలి యసత్కథల నసభ్యరీతుల రచించి తక్కువధరల కందఁ జేయుచు లోకుల యభిరుచిని గలుషితమొనర్చుచున్నారు.

ఇట్టియెడ మరల సామాన్యజనుల యభిరుచులఁ జక్కపఱచి, దేశమున నాట్యకళ పెంపొందింపఁ జేయవలయునన్న మొదట నుత్తమ నాటకములఁ బ్రకటింప వలసియున్నది

అందు దేశకాలములఁ బట్టి సంస్కృతనాటకముల కగ్రస్థానము పొడగట్టుచున్నది. శాకుంతల మృచ్ఛకటికాది నాటకములు తెనుఁగు దేశమున విస్మరింపఁబడినను పాశ్చాత్యదేశములలో మిక్కిలి ప్రచారమునన్నవి. తదుపాసనచే వారు దినదినాభివృద్ధి నందుచున్నారు. కేవలముగ శాకుంతలోత్తరరామచరిత్రాదులే గాక వానితో సమానములయ్యు నిందచుకఁ దెలిఁగింపఁబడని యుత్తమసంస్కృతనాటకము లెన్నో యున్నవి. వానిని సులభముగను రసవంతముగను ప్రయోగానుకూలముగను ఆంధ్రీకరించి కళోన్నతికై ప్రకటించుటయే యీగ్రంథమాలికసంకల్పము.

కేవలముగ సంస్కృతనాటకములే గాక - యన్యభాషానాటకములు, స్వతంత్రనాటకములు, ఉత్తమప్రహసనములు, విమర్శనలు గూడ నిందుఁ బ్రకటింపఁబడును.

కావునఁ గళాభిమానులీగ్రంథమాలిక చిరస్థాయిని యగునట్లు సహాయ మొసంగుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇందు సంవత్సరమునకు నాల్గునాటకములు ప్రకటింపఁబడును. తదనుబంధముగ నొకప్రహసనమును ఒకపిమర్శనగ్రంథమును బ్రకటింపఁబడును. అనుబంధగ్రంథములలో సాధారణముగ నాడుచున్న కొన్ని నాటకములుగూడఁ బ్రకటింపఁబడును. చందాదారులు అనుబంధగ్రంథముల దప్పక పుచ్చుకొనవలయునను నియమము లేదు పరిధాన గ్రంథములు పుచ్చుకొనినఁ జాలు.

చందాదారులలో (ఏ)-(బీ) తరగతులు రెండున్నవి. సంవత్సరము చందా రూ కలును మొదటనే చెల్లించువారు (ఏ) తరగతి చందాదారులు. ఏపుస్తకమైన నాపుస్తకము వీ, పీ, గాఁ బంపగా సందుకొనువారు (బీ) తరగతి చందాదారులు.

సంవత్సరమునఁ బ్రకటింపఁబడు 4 నాటకములును

(ఏ) క్లాసు చందాదారులకు.	పోస్టుఖర్చులతోసహా-	రూ 3	లు
(బి) ,, ,,	పోస్టుఖర్చులుగాక-	రూ 3	లు
ఇతరులకు—	,,	రూ 4	లు

అనుబంధగ్రంథములు చందాదారులకు తగ్గింపుధరల కియ్యఁబడును—

వెలువడినది — పరిధమమప్పను.

శక్తిభద్రకవిప్రణీతము— ఆశ్చర్యచూడామణి-

రానున్నది— ద్వితీయపుష్పము.

దిఙ్నాగకవిప్రణీతము— కుందమాల—

ఇందలికథ సుప్రసిద్ధమగుకుశలవవృత్తాంతము. దీనిని జూచియే భవభూతిమహాకవి యుత్తరరామచరిత్రము వ్రాసెను. ఉత్తరరామచరిత్ర మందు గవిత్వప్రౌఢిమ హెచ్చుగా నున్నను కుందమాలలో నాట్యకళ సమధికముగ నున్నది. దిఙ్నాగుఁడు కాళిదాసకవికి సమకాలికుఁ డగుటయేగాక శత్రుప్రతిస్పర్ధి—

ఇంక నాతనినాటకముగూర్చి వేఱ చెప్పనేల ?

నాట్యభారతీభవనము } సంపాదకుఁడు,
విజయనగరము. } విశ్వనాథశర్మ

15056